Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 132-133, Β΄- Γ΄ 2010, 99-146

Διονύσης Γουβιάς[*]

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (1993-2004): ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΤΑΣΕΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ «ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΑΡΣΕΝΗ»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ένα σημαντικό κομμάτι της λεγόμενης «Μεταρρύθμισης Αρσένη» αφορούσε την αλλαγή πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, μέσω της γενικότερης αναδιάρθρωσης του λυκείου. Βασικοί στόχοι του παρόντος κειμένου είναι η μελέτη των τάσεων πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, μέσω του συστήματος των πανελληνίων εξετάσεων, για συγκεκριμένες κατηγορίες αποφοίτων, ανάλογα με το επάγγελμα και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων, για τρεις διαφορετικές χρονικές στιγμές: τα ακαδημαϊκά έτη 1993-94, 1998-99 και 2003-04. Βασικός στόχος είναι να εξετασθούν οι ποσοτικές και ποιοτικές αλλαγές που παρουσιάστηκαν στους Δείκτες Αντιπροσώπευσης, και να συνδεθούν με αντίστοιχες αλλαγές στην αγορά εργασίας και τις επαγγελματικές προοπτικές συγκεκριμένων επιστημονικών κλάδων. Επίσης, επιχειρείται να αποτιμηθεί η «Μεταρρύθμιση Αρσένη», ιδίως όσον αφορά στους διακηρυγμένους φιλόδοξους στόχους της, που έχουν να κάνουν με την προώθηση της «ισότιμης πρόσβασης στην εκπαιδευτική διαδικασία, ανεξαρτήτως κοινωνικής προέλευσης» και την παροχή «ίσων ευκαιριών για όλους».

* Επίκουρος Καθηγητής Εκπαιδευτικής Πολιτικής, ΤΕΠΑΕΣ (Ρόδος), Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα σημαντικό κομμάτι της λεγόμενης «Μεταρρύθμισης Αρσένη» (των αλλαγών, δηλαδή, που εισήχθησαν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα από το 1997 και εντεύθεν) αφορούσε την αλλαγή πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, μέσω της γενικότερης αναδιάρθρωσης του λυκείου (αναμόρφωση αναλυτικών προγραμμάτων, αλλαγές στους τρόπους αξιολόγησης των μαθητών/τριών, εισαγωγή διαθεματικών δράσεων στα σχολεία κ.λπ.). Η εισαγωγή του «Ενιαίου Λυκείου», πέρα από την «*ανάπτυξη της προσωπικότητας και της κριτικής σκέψης του μαθητή*», την «*καταπολέμηση της αποστήθισης*» και την προώθηση ενός «*αντικειμενικού*» τρόπου αξιολόγησης, θεωρήθηκε ως το πρώτο βήμα της κατάργησης των εξετάσεων και της «*ανοικτής πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση*» από το καλοκαίρι του 2000 (ΥΠΕΠΘ, 1997α,β, 1998, και 2000).

Ταυτόχρονα με το ποσοτικό στοιχείο, η μεταρρύθμιση αυτή έθετε γενικότερα ζητήματα «εξίσωσης ευκαιριών», δηλαδή ευρύτερου εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης μέσω στοχευμένων μέτρων αντισταθμιστικής πολιτικής. Για παράδειγμα, στο κείμενο του ΥΠΕΠΘ *Εκπαίδευση 2000: Για μια Παιδεία Ανοικτών Οριζόντων* (ΥΠΕΠΘ, 1997γ) τονίζεται ότι η εκπαίδευση «*πρέπει πρωτίστως να είναι δημοκρατική, δηλαδή ο κάθε πολίτης πρέπει να μπορεί να έχει ισότιμη πρόσβαση στην εκπαιδευτική διαδικασία, ανεξαρτήτως κοινωνικής προέλευσης […]*» και «*πρέπει να παρέχει «ίσες ευκαιρίες» για όλους […]*».

Βασικοί στόχοι του παρόντος κειμένου είναι η μελέτη των τάσεων πρόσβασης στη τριτοβάθμια εκπαίδευση, μέσω του συστήματος των Πανελληνίων Εξετάσεων (παλαιότερα των λεγόμενων «Γενικών Εξετάσεων»), για συγκεκριμένες κατηγορίες αποφοίτων, σύμφωνα με το επάγγελμα και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων, για τρεις διαφορετικές χρονικές στιγμές: τα ακαδημαϊκά έτη 1993-94, 1998-99 και 2003-04.[1] Η πρόσβαση θα μελετηθεί μέσω της κατασκευής

1. Για μια συστηματικότερη μελέτη και πολυπαραγοντική στατιστική ανάλυση γύρω από τη σχέση μεταξύ διαφόρων προσωπικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των Ελλήνων μαθητών στο τελευταίο έτος του λυκείου και των πιθανοτήτων που έχουν να περάσουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και του τρόπου «διασποράς» τους στα διάφορα Τμήματα, βλέπε τη μελέτη του Γουβιά για την ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας (Gouvias, 1998a και Γουβιάς 1999), ενώ για τη δεκαετία του 1980 σχετική μελέτη εθνικής εμβέλειας είχε εκπονήσει –εκ μέρους του ΥΠΕΠΘ– η Γ. Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη (βλ. Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995β, 1996).

Δεικτών Αντιπροσώπευσης που θα λαμβάνουν υπόψη την αντιπροσώπευση των ανωτέρω *επαγγελματικών* και *εκπαιδευτικών* (ή *μορφωτικών)* κατηγοριών, στον ενεργό πληθυσμό συνολικά, από τη μια, και στα διάφορα ιδρύματα, σχολές ή/και τμήματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, από την άλλη, με τη χρήση στοιχείων εθνικού επιπέδου από την ΕΣΥΕ.[2] Με αυτήν την έννοια, η παρούσα μελέτη αποτελεί ένα είδος *follow-up study* παλαιότερων μελετών του συγγραφέα *(*Gouvias, 1998a,b και Γουβιάς, 2002), οι οποίες κατέδειξαν ότι, μέσω του συστήματος των (τότε) Γενικών Εξετάσεων (με τη διαδικασία των λεγόμενων «δεσμών μαθημάτων»), άρχισε ένα «άνοιγμα» της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το οποίο όμως δεν έθιξε ιδιαίτερα, τόσο τις «κάθετες» ιεραρχήσεις στην αγορά εργασίας, ούτε τις «οριζόντιες» διαφοροποιήσεις μεταξύ γνωστικών περιοχών και ακαδημαϊκών ιδρυμάτων.

Πρόθεση της παρούσας μελέτης είναι να εξετάσει τις ποσοτικές και ποιοτικές αλλαγές που παρουσιάστηκαν στους Δείκτες Αντιπροσώπευσης, να τις συνδέσει με αντίστοιχες αλλαγές στις ευκαιρίες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση που έχουν συγκεκριμένα επαγγελματικά και μορφωτικά στρώματα, και εμμέσως με αλλαγές στις ευκαιρίες πρόσβασης των στρωμάτων αυτών στην αγορά εργασίας, με δεδομένες τις επαγγελματικές προοπτικές συγκεκριμένων επιστημονικών κλάδων.

Επίσης, επιχειρείται να αποτιμηθεί η «Μεταρρύθμιση Αρσένη», ιδίως όσον αφορά στους αρκετά φιλόδοξους στόχους της που μόλις αναφέρθηκαν (*ισότιμη πρόσβαση, ίσες ευκαιρίες* κ.λπ.).

ΔΟΜΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι εκπαιδευτικές ανισότητες είναι συνδεδεμένες με τη δομή της αγοράς εργασίας, η οποία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις προσδοκίες που ενδέχεται να έχουν οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τις μελλοντικές επαγγελματικές τους προοπτικές.

Ο πρωτογενής και ο δευτερογενής τομέας της οικονομίας δεν φαίνεται να ελκύουν αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρόλο που ορισμένοι κλάδοι του δεύτερου (π.χ. οι κατασκευές) εμφάνισαν τα τελευταία χρόνια μια δυναμική αύξηση (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2009,

2. Διεύθυνση Κοινωνικών Στατιστικών / Τμήμα Στατιστικών Παιδείας.

κεφ. 7).[3] Ο πιο «δυναμικός» (με την έννοια της συμμετοχής στο ΑΕΠ, στην παραγωγικότητα και στην παραγωγή υψηλών ποσοστών προστιθέμενης αξίας) τομέας της οικονομίας είναι ο τριτογενής, ο οποίος συνδέεται με το «*μείζον δομικό φαινόμενο της μείωσης του καθαρά αγροτικού πληθυσμού και την άνοδο των "μεσαίων" στρωμάτων*» (Γουβιάς, 2002, σελ. 90). Μέσα σε αυτόν τον τομέα, οι πιο σημαντικοί κλάδοι είναι το εμπόριο (λιανικό κυρίως) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια, λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος απασχόλησης αλλά και το ποσοστό αύξησης της προστιθέμενης αξίας στο ΑΕΠ της χώρας (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2009, σελ. 241-244· ΕΛΣΤΑ, 2010, Πίν. 8, 44-45 και 67-70). Τα επαγγέλματα που ασκούνται στο πλαίσιο αυτών των κλάδων απαιτούν προσόντα ανειδίκευτου ή ημι-ειδικευμένου εργάτη, για τον/την οποίο/α αρκεί το απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (λυκείου), παρόλο που πολύ συχνά ανταγωνίζονται για την κατάληψη αυτών των θέσεων ακόμα και απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.[4]

Οι απόφοιτοι των ανθρωπιστικών και κοινωνικών σπουδών εισέρχονται σε μια όλο και πιο περιοριστική αγορά εργασίας με φανερά μειονεκτήματα. Όπως είχε καταδείξει, μάλιστα, παλαιότερη έρευνα (Κασιμάτη, 1991), αποφοιτήσαντες από πανεπιστημιακά τμήματα κοινωνικών επιστημών, ανθρωπιστικών σπουδών, ή από αντίστοιχα τμήματα των ΤΕΙ, δήλωσαν χαμηλό βαθμό ικανοποίησης από την τρέχουσα απασχόλησή τους, την αξιολόγησαν ως «άσχετη» με τις σπουδές τους και παραδέχτηκαν ότι ξόδεψαν περισσότερο χρόνο για να βρουν δουλειά από τους αποφοίτους πιο «θετικών» ή «τεχνολογικών» εξειδικεύσεων (Ιατρική, Πολυτεχνικές) (Κασιμάτη, 1991, σ. 196-214 και 239-330). Νεώτερες έρευνες δείχνουν ότι οι περισσότερες από τις παραπάνω ειδικότητες (ψυχολόγος, κοινωνιολόγος, φιλόλογος, αρχαιολόγος κ.λπ.) έχουν πάρα πολύ μικρές προοπτικές –άμεσης τουλάχιστον– εργασιακής εξασφάλισης, ακόμα και αν ορισμένες από αυτές έχουν παραδοσιακά συνδεθεί με επαγγέλματα κύρους (π.χ. δικηγόρος) (Κατσανέβας, 2008, σ. 5).

3. Με φανερή όμως κάμψη μετά την πρόσφατη χρηματοοικονομική και, εν συνεχεία, δημοσιοοικονομική κρίση (ΕΛΣΤΑ, 2010, Πίν. 8, σ. 36-37).

4. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα πτυχιούχων πανεπιστημίου που επιλέγουν να δώσουν ΑΣΕΠ διεκδικώντας θέσεις υποχρεωτικής ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Σήμερα, παρά τη σημαντική οικονομική μεγέθυνση των τελευταίων ετών, το ελληνικό μοντέλο απασχόλησης χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά ανεργίας, χαμηλό ποσοστό συμμετοχής του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην αγορά εργασίας και δημιουργία χαμηλής ποιότητας θέσεων εργασίας (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2006 και 2009). Η επίσημα καταγεγραμμένη ανεργία είχε παρουσιάσει τα τελευταία χρόνια ρυθμούς μείωσης μέχρι και το 2008, καθώς οι επιπτώσεις της διεθνούς οικονομικής κρίσης δεν είχαν γίνει ακόμη αισθητές στην αγορά εργασίας. Εντούτοις, για το 2010, ύστερα και από τα πρώτα μέτρα «δημοσιονομικής προσαρμογής» (το λεγόμενο «Μνημόνιο 1»), η κατάσταση έχει επιδεινωθεί αισθητά, με τα πιο πρόσφατα στοιχεία (Φεβρουάριος του 2010) να δείχνουν ότι η ανεργία έφθασε στο 12% με αυξητικές τάσεις (ΕΛΣΤΑ, 2010α).[5]

Η ανεργία πλήττει περισσότερο τις γυναίκες και τους νέους (15-29 ετών) (ΕΛΣΤΑ, 2010α, σ. 3). Επίσης, ανησυχητική είναι η αύξηση της ανεργίας «μακράς διαρκείας» (άνω των 12 μηνών), καθώς και η ανεργία ακόμα και των υπερ-ειδικευμένων (ή «πολυ-πτυχιούχων»), όπως είναι εκείνοι που έχουν αποκτήσει μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο. Αυτή η κατηγορία, από 4,8% ανεργία που παρουσίαζε το 1994, το 2009 (α΄ τρίμηνο) είχε φθάσει στο 5,7% και το 7,4% το 2010 (α΄ τρίμηνο) (ΕΣΥΕ 1994, 2009· ΕΛΣΤΑ, 2010β).

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τη διαχρονική εικόνα της εξέλιξης της ανεργίας, με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο του/της ανέργου/ης.

5. Πέρα από την αναμενόμενη μελλοντική επιδείνωση των δεικτών απασχόλησης, λόγω των δημοσιονομικών μέτρων, τα πραγματικά ποσοστά της ανεργίας είναι πολύ μεγαλύτερα. Κι αυτό συμβαίνει, γιατί η ΕΛΣΤΑ (πρώην ΕΣΥΕ) δεν καταμετρά όσους έχουν εργαστεί έστω και μία ώρα την εβδομάδα που προηγείται της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού. Ακόμη περισσότερο, στους ανέργους δεν καταγράφονται όσοι παρακολουθούν προγράμματα κατάρτισης ή είναι σε προγράμματα εργασιακής εμπειρίας (π.χ. Stage), αλλά ούτε και οι «κρυφοί» άνεργοι, δηλαδή αυτοί που δεν αναζητούν εργασία όχι γιατί δεν θέλουν αλλά γιατί θεωρούν ότι δεν θα βρουν. Περισσότερες πληροφορίες για τους ορισμούς και τη μεθοδολογία μέτρησης της ανεργίας στο *http://www.statistics.gr/*.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Άνεργοι ως ποσοστό του Ενεργού Πληθυσμού το 1994 και το 2010

	1994	**2010 (α' τρίμηνο)**
ΣΥΝΟΛΟ	9,6	11,7
Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακός τίτλος	4,8	7,4
Πτυχίο Ανωτάτων Σχολών	7,7	7,1
Πτ. Ανώτερης Τεχν.Επαγ. Εκπαίδευσης	13,7	13,4
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	14,4	13,2
Απολυτήριο 3-ταξ Μέσης Εκπαίδευσης	12.7	14,0
Απολυτήριο Δημοτικού	6,1	10,6
Μερικές τάξεις Δημοτικού	3,8	11,5
Δεν πήγε καθόλου σχολείο	5,1	18,1

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1994 και ΕΛΣΤΑ 2010 β΄ (αδημοσίευτα στοιχεία)

Βλέπουμε ότι, πλέον, η κατοχή ενός πτυχίου –ακόμα και μεταπτυχιακού επιπέδου– δεν εξασφαλίζει αυτόματα μια ευοίωνη εργασιακή εξέλιξη για τον/την κάτοχό του. Ιδιαίτερα σε περιόδους χρηματοπιστωτικής και δημοσιονομικής κρίσης, φαίνεται να μην μετρά τόσο η «ποσότητα» των προσόντων, αλλά η «ποιότητα», με την έννοια του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που θα προσδώσει ένας τίτλος σπουδών από *συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο* σε σύγκριση με άλλα γνωστικά πεδία. Βέβαια αυτό δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τα «εφόδια» που παρέχουν οι επίσημοι τίτλοι σπουδών, αλλά συσχετίζεται και αλληλεπιδρά με πολλούς άλλους παράγοντες: από τα χαρακτηριστικά των δομών των αγορών εργασίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και των πολιτικο-κοινωνικών ή τεχνολογικών δομών μιας χώρας ή μιας περιφέρειας, μέχρι συγκυριακά φαινόμενα της οικονομικής ή της πολιτικής σφαίρας (π.χ. ζήτηση για συγκεκριμένες ειδικότητες λόγω μιας συγκεκριμένης επένδυσης, περίοδοι δημοσιονομικής κρίσης, βραχυ- ή μεσο-πρόθεσμες επενδυτικές πολιτικές και πολιτικές κινήτρων, κυβερνητικές εναλλαγές κ.λπ.) (Brown, Green, Lauder, 2001)· και από προσωπικά χαρακτηριστικά του/της υποψήφιου/ας μέχρι στοιχεία του «κοινωνικού» και «πολιτισμικού κεφαλαίου» του/της (Bourdieu, 1984, 1986, 1996· Coleman, 1988· Putnam, 2000). Παρόλα αυτά, το συγκριτικό πλεονέκτημα, το οποίο *συγκεκριμένοι τίτλοι σπουδών* μπορούν να προσδώσουν σε μια (σκληρή και ολοένα και πιο αβέβαιη) αγορά εργασίας σε εποχή

κρίσης, θεωρούμε ότι πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στη μελέτη για την κατανομή ευκαιριών μεταξύ των διαφόρων στρωμάτων του πληθυσμού όσον αφορά στην πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Με άλλα λόγια, είναι σημαντικό, με βάση και την εικόνα της αγοράς εργασίας που μόλις δώσαμε, να δούμε κατά πόσον: α) υπάρχει «άνιση» πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, η οποία να συνδέεται με κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών/τριών, και β) άλλαξαν –προς το *χείρον* ή *βέλτιον*– οι τάσεις πρόσβασης συγκεκριμένων στρωμάτων (με βάση επάγγελμα και μορφωτικό επίπεδο των γονέων) στο χρονικό διάστημα που μελετούμε.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η γενική εικόνα

Η σημασία που προσδίδουν οι Έλληνες στον πανεπιστημιακό τίτλο –σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες– έχει αποδειχτεί περίτρανα και μόνο μέσα από την εξέταση της φοιτητικής «μετανάστευσης» προς χώρες της Δυτικής Ευρώπης και Βόρειας Αμερικής, ήδη από τη δεκαετία του 1970 (βλ. Τσουκαλάς, 1977).

Το γεγονός της συνεχούς διόγκωσης του κόστους προετοιμασίας για την τελική «επιτυχία» που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια δεν αποθαρρύνει τις όλο και αυξανόμενες δαπάνες-επενδύσεις στις οποίες προβαίνει η μέση ελληνική οικογένεια.[6]

Η πρόσβαση στα διάφορα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει αλλάξει σε σημαντικό βαθμό τα τελευταία χρόνια, κυρίως στο ποσοτικό κομμάτι της, δηλαδή στην αύξηση των θέσεων σε πανεπιστήμια και ΤΕΙ.[7] Από το 1998 μέχρι το 2006, ιδρύθηκαν ενενήντα (90) νέα τμήματα ανώτατης εκπαίδευσης, δηλαδή είχαμε μια αύξηση της τάξης του 24%, ή 11 τμήματα ανά έτος (ΕΣΥΕ, 2008). Παράλληλα, ο αριθμός των εγγεγραμμένων φοιτητών ξεπερνά τους 310.000 (φθάνοντας τους

6. Είναι γνωστά τα στοιχεία που αποκαλύπτουν –συνήθως στις αρχές κάθε σχολικής χρονιάς– διάφορες εφημερίδες, αλλά και ειδικές ερευνητικές μελέτες, πάνω στο θέμα αυτό (Tsakloglou, Cholezas, 2006˙ Koutsoumbelas, Tsakloglou, 2008). Για πιο πρόσφατα στοιχεία, βλέπε έρευνα της ΓΣΕΕ, στο Ανδριτσάκη (2009).

7. Μετά το νόμο 2916/2001, τα ΤΕΙ αποτελούν μέρος της λεγόμενης «ανώτατης εκπαίδευσης», οπότε μιλάμε, πλέον, για ΑΕΙ, εννοώντας και πανεπιστήμια και ΤΕΙ (μαζί με Στρατιωτικές ή Αστυνομικές Ακαδημίες).

585.000, αν συμπεριλάβουμε εκείνους/ες που τελείωσαν τα κανονικά εξάμηνα σπουδών) (ΕΣΥΕ, 2008). Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής της ηλικιακής ομάδας από 18 έως 22 (βλ. ΕΣΥΕ, 2005· Σιάνου, 2006), αν και η πρόβλεψη του ΥΠΕΠΘ (1998 και 2000), ότι η προσφορά θέσεων για τα «συμβατικά προγράμματα» σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μετά το 2004 θα μπορούσε να καλύψει πλήρως τη ζήτηση, δεν επαληθεύθηκε.

Όπως έδειξαν και παλαιότερες μελέτες (Γουβιάς, 2002), η πρόσβαση στα ΤΕΙ παρουσίασε μια «εξισωτική» πορεία, αφού επέτρεψε σε έναν ολοένα αυξανόμενο αριθμό μαθητών/τριών από τα λιγότερο προνομιούχα στρώματα να εισέλθουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στα πανεπιστημιακά, όμως, τμήματα και ιδιαίτερα σε εκείνα που συνδέονται με επαγγέλματα που απολαμβάνουν υψηλό κύρος στην ελληνική κοινωνία (αυστηρά ελεγχόμενες διαδικασίες απονομής άδειας εξάσκησης επαγγέλματος, ύπαρξη επιστημονικών-επαγγελματικών ενώσεων με υψηλό βαθμό πολιτικής επιρροής κ.λπ.), οι βάσεις εισαγωγής εξακολουθούν να είναι υψηλές και κατ' επέκταση δύσκολη η πρόσβαση σ' αυτές. Στα παραπάνω περιλαμβάνονται: α) οι Ιατρικές Σχολές, οι οποίες παρουσιάζουν τις υψηλότερες βάσεις σε οποιαδήποτε μορφή εξετάσεων πανελλαδικού χαρακτήρα, β) οι Πολυτεχνικές Σχολές, οι βάσεις των οποίων, αν και δεν είναι το ίδιο υψηλές με τις προηγούμενες, διατηρούνται σε υψηλά σχετικά επίπεδα, με μικρές μόνο αυξομειώσεις, γ) οι Νομικές Σχολές, και δ) οι Σχολές και Τμήματα που αντιστοιχούν σε σύγχρονους κλάδους του χρηματοπιστωτικού συστήματος (βλ. τις *Στατιστικές Εκπαίδευσης* της ΕΣΥΕ για διάφορα έτη). Από την άλλη, όπως είχε διαπιστωθεί και παλιότερα (Γουβιάς, 2002), για τα τμήματα των λεγόμενων ανθρωπιστικών και κοινωνικών σπουδών, οι βάσεις εισαγωγής είναι γενικά χαμηλές, ενώ παράλληλα έχει δραστικά αυξηθεί –από το ΥΠΕΠΘ– ο αριθμός εισακτέων τους, χωρίς να υπάρχει αντίστοιχη αύξηση της χρηματοδότησης για υποδομή, προκειμένου να δικαιολογηθεί το «άνοιγμα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης» που ευαγγελίστηκαν οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις μετά το 1997.[8]

8. Παράδειγμα το Τμήμα Κοινωνιολογίας Κρήτης (Ρέθυμνο), το οποίο στις αρχές της δεκαετίας του '90 δεχόταν 50 φοιτητές, και το ακαδημαϊκό έτος 2001-02 δέχθηκε 115 φοιτητές/ριες (σε 10 χρόνια αύξηση 130%, ή 13% το χρόνο)! Το Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΤΕΠΑΕΣ) του Πανεπιστημίου Αιγαίου, ενώ το 2007-08 δεχόταν 195 φοιτητές/ριες, το 2008-09 το ΥΠΕΠΘ—στο πλαίσιο μιας υποτιθέμενης πολιτικής στήριξης των ΑΕΙ της περιφέρειας— του επέβαλε

Ανισότητες πρόσβασης σύμφωνα με τα πορίσματα ερευνών

Σύμφωνα με τον Νούτσο (1979), το βασικό στοιχείο του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι το βάρος που δίνεται –τουλάχιστον στις επίσημες εξαγγελίες– στην ατομική επιτυχία και στις γραπτές μορφές αξιολόγησης (σ. 152-160 και σ. 161-162). Ο Μπουζάκης (1986) τόνισε την αποτυχία των μεταρρυθμίσεων του 1976-77 και 1985 και την έλλειψη εναλλακτικών οδών προς τις οποίες μπορούσαν να στραφούν τα παιδιά των λιγότερων προνομιούχων κοινωνικών ομάδων (βλ. κυρίως σ. 116-123). Οι Ψαχαρόπουλος και Καζαμίας (1985) προέβαλαν το γεγονός ότι –για την εποχή που μελετούσαν φυσικά– τα ανώτερα οικονομικά στρώματα του πληθυσμού υπερεκπροσωπούνταν στα δημόσια πανεπιστημιακά ιδρύματα, ήτοι οι πιθανότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση συνδέονταν τόσο με την εισοδηματική αντανάκλαση του επαγγέλματος του γονιού όσο και με το εκπαιδευτικό του υπόβαθρο, καθώς και με τη γεωγραφική περιοχή κατοικίας του. Ο Ψαχαρόπουλος επανειλημμένα (Ψαχαρόπουλος, 2002α,β, 2003· Psacharopoulos, 1985· Psacharopoulos, Papas, 1987) τόνισε τους περιορισμούς της πολιτικής *numerus clauses* για την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και τη δημόσια υποχρηματοδότηση, αιτούμενος, παράλληλα, όχι μια γενναία αύξησή της, αλλά ένα «άνοιγμα» των εκπαιδευτικών υπηρεσιών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και στις ιδιωτικές επιχειρήσεις (κάτι που, ακόμα, αντίκειται στο Ελληνικό Σύνταγμα, άρθρο 16).

Η Κασιμάτη (1991), επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της στην περιοχή της Αθήνας, βρήκε ότι εξωτερικοί παράγοντες, όπως οικογενειακή πίεση, επαγγελματικές προοπτικές, οικονομικές δυσκολίες και τύχη, παίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο στην απόφαση των μαθητών/φοιτητών να προτιμήσουν –και αν μπορέσουν να ακολουθήσουν– συγκεκριμένες μετα-δευτεροβάθμιες σπουδές.

Η Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη (1995α,β και 1996) υποστήριξε ότι η επίδραση της κοινωνικο-οικονομικής θέσης της οικογένειας –και ιδιαίτερα, του επαγγέλματος γονέων– πάνω στην επίδοση στο λύκειο και τις πιθανότητες «επιβίωσης» μέσα από τα διάφορα στάδια της σχολικής επιλογής, είχε μειωθεί δραστικά τε-

---

να εγγράψει 250 επιτυχόντες/ούσες των πανελλαδικών εξετάσεων. Αυτό σημαίνει μια αύξηση, σε μια μόνο ακαδημαϊκή χρονιά, των εισακτέων της τάξης του 31,5%, για να μην αναφέρουμε τους/τις εισακτέους/ες με κατατακτήριες, που φθάνουν το 11% του αριθμού των εισακτέων μέσω Πανελληνίων Εξετάσεων.

λευταία (αναφερόταν στις αρχές της δεκαετίας του 1980), αλλά ακόμα παρέμενε σημαντική, κυρίως στην «εσωτερική» αξιολόγηση των σχολείων.

Ο Κυρίδης (1997), μελετώντας στατιστικές της εκπαίδευσης της ΕΣΥΕ για τα έτη 1955-1985, διαπίστωσε ότι ο ρόλος των συστημάτων εισαγωγής, ως προς τη διατήρηση και αναπαραγωγή των κοινωνικών και εκπαιδευτικών διακρίσεων και προνομίων, συνίσταται στον έλεγχο και στη νομιμοποίηση της προηγούμενης εκπαιδευτικής διαδικασίας (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας), προσεπικυρώνοντας τις ανισοτικές της λειτουργίες.

Ο Gouvias (1998a,b), μέσω της εξέτασης (πρωτογενών και δευτερογενών) στατιστικών στοιχείων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, διέγνωσε τη σχηματοποίηση –με ιδιαίτερα δυναμικό τρόπο– μιας νέας ιεράρχησης των επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας, και συμφώνησε με την Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη (1995α, κεφ. 2) ότι μια αλλαγή στην ιεραρχημένη δόμηση των επαγγελμάτων ακολουθείται και από μια παρόμοια αλλαγή στην κοινωνικο-οικονομική και πολιτιστική προέλευση των φοιτητών στις αντίστοιχες ειδικότητες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η Σιάνου (2005· βλ. και Sianou, 2009· Sianou, Tsaplakides, 2009), μελετώντας πρωτογενή στοιχεία από έρευνες που διεξήχθησαν σε δύο νομούς της χώρας μας (Ιωαννίνων και Αττικής), και χρησιμοποιώντας ποσοτικά και ποιοτικά εργαλεία ανάλυσης, κατέληξε στο ότι οι ανισότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση βασίζονται ακόμα σε μεγάλο βαθμό στον οικογενειακό περίγυρο των μαθητών/τριών, και ιδίως στις επαγγελματικές και εκπαιδευτικές διαφοροποιήσεις των γονέων τους, παρόλη την αδιαμφισβήτητη (με απόλυτους και ποσοστιαίους όρους) αύξηση της πρόσβασης που επετεύχθη την τελευταία δεκαετία.

ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Ορισμοί – Μεθοδολογικές παρατηρήσεις

Η κατασκευή των Δεικτών Αντιπροσώπευσης (Δ.Α.) στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση βασίστηκε σε δύο κατηγοριών στατιστικά στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΣΥΕ), για τα ακαδημαϊκά έτη 1993-94, 1998-99 και 2003-04 (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία σε εθνι-

κό επίπεδο)[9]. Χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία που αφορούν στο *επάγγελμα* και το *εκπαιδευτικό επίπεδο* των γονέων.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο ακαδημαϊκό έτος (1993-94) αποτελεί τη χρονική αφετηρία για την ενασχόληση του συγγραφέα με το συγκεκριμένο θέμα (Δ.Α. στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με βάση το *επάγγελμα* και το *εκπαιδευτικό επίπεδο* των γονέων) και ήταν εκείνο με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΣΥΕ την εποχή που γράφτηκε η πρώτη μελέτη (βλ. Gouvias, 1998a,b). Το ακαδημαϊκό έτος 1998-99 ήταν εκείνο με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΣΥΕ την εποχή που γράφτηκε η πρώτη διαχρονική ανάλυση του ιδίου για το θέμα αυτό (βλ. Γουβιάς, 2002), και το ακαδημαϊκό έτος 2003-04 ήταν εκείνο με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία που είχε ο συγγραφέας στη διάθεσή του όταν ξεκίνησε (καλοκαίρι του 2009) να γράφει την παρούσα διαχρονική μελέτη του για το θέμα. Επιπλέον το ακαδημαϊκό έτος 2003-04 είναι το πέμπτο έτος εφαρμογής της «Μεταρρύθμισης Αρσένη», αν λάβουμε υπόψη ότι η πρώτη φουρνιά μαθητών/τριών που εξήλθαν από το ενιαίο λύκειο και έδωσαν εξετάσεις με το νέο σύστημα των Πανελλαδικών Εξετάσεων –αν και φανερά τροποποιημένο σχετικά τις αρχικές προβλέψεις του νόμου 2525/97— καταγράφηκαν στα ΑΕΙ (πανεπιστήμια και ΤΕΙ) το φθινόπωρο του 2000.

Η τελική κατηγοριοποίηση της παρούσας μελέτης περιλαμβάνει 7 κατηγορίες για την επαγγελματική ταξινόμηση και 7 για την εκπαιδευτική ταξινόμηση (βλ. Πίνακες 2 και 3). Οι κατηγοριοποιήσεις αυτές βασίζονται: α) στις αντίστοιχες επαγγελματικές ταξινομήσεις της ΕΣΥΕ (βλ. ΣΤΕΠ92), ελαφρά τροποποιημένες για λόγους αναλυτικής ευχρηστίας, και β) στις αντίστοιχες ταξινομήσεις του εκπαιδευτικού επιπέδου της ΕΣΥΕ, οι οποίες με τη σειρά τους αναπαράγουν, σε μεγάλο βαθμό, τη διεθνή εκπαιδευτική ταξινόμηση της ΟΥΝΕΣΚΟ, ISCED-1997 (UNESCO, 1997).[10]

9. Έντυπο ΣΕ11 της ΕΣΥΕ, το οποίο καλούνται να συμπληρώσουν οι πρωτοετείς φοιτητές όταν εγγράφονται στο ίδρυμα υποδοχής.

10. Η ΕΣΥΕ στις Κοινωνικές Στατιστικές που αφορούν στην Εκπαίδευση χρησιμοποιεί ακόμα και σήμερα (τουλάχιστον μέχρι το φθινόπωρο του 2009, που γράφτηκε σε πρώτη μορφή το κείμενο αυτό) το διαχωρισμό ανάμεσα σε «ανώτατη εκπαίδευση» (ΑΕΙ) και «ανώτερη εκπαίδευση» («τεχνολογική», όπως ονομάζεται), παρόλο που διευκρινίζεται συχνά ότι από το 2001, και τα ΤΕΙ θεωρούνται κομμάτι της ανώτατης εκπαίδευσης. Βέβαια, η χρησιμότητα του διαχωρισμού αυτού στην παρούσα ανάλυση είναι προφανής, αφού κάνουμε λόγο για το εκπαιδευτικό επίπεδο ανθρώπων άνω των 45

– Οι Δείκτες Αντιπροσώπευσης που βασίζονται στο **επάγγελμα γονέων** υπολογίζονται από τη διαίρεση του ποσοστού της προς εξέταση κατηγορίας πρωτοετών φοιτητών (π.χ. *φοιτητές των οποίων ο πατέρας ή η μητέρα κατέχουν διευθυντική θέση σε μια επιχείρηση*) στο σύνολο των πρωτοετών στο συγκεκριμένο ίδρυμα, σχολή ή τμήμα, με το ποσοστό που έχει η συγκεκριμένη επαγγελματική κατηγορία (π.χ. *πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά ή διευθυντικά επαγγέλματα*) στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού άνω των 45 ετών. Ο μαθηματικός τύπος από τον οποίο εξάγεται ο δείκτης είναι:

$$\Delta.A.E\Pi. = \frac{Xij}{Yi}$$

- *Δ.Α.ΕΠ.* = ο δείκτης αντιπροσώπευσης της επαγγελματικής κατηγορίας i στο ίδρυμα/σχολή/τμήμα j. Δείκτης που ισούται με 1 δηλώνει ισόποση αντιπροσώπευση σε σχέση με τον ενεργό πληθυσμό, κάτω του 1 δηλώνει υπο-αντιπροσώπευση και άνω του 1 υπερ- αντιπροσώπευση.
- *Xij* = το ποσοστό των πρωτοετών φοιτητών με γονέα –πατέρα ή μητέρα— που ταξινομήθηκε στην κατηγορία i, στο σύνολο των πρωτοετών φοιτητών στο πανεπιστήμιο/σχολή/τμήμα j.
- *Yi* = το ποσοστό της επαγγελματικής κατηγορίας i στο σύνολο του σύνολο του ενεργού πληθυσμού άνω των 45 ετών.

Είναι πολύ σημαντικό ότι στοιχεία για το επάγγελμα της μητέρας δεν έχουμε για το ακαδημαϊκό έτος 1993-94, λόγω έλλειψης καταγραφής τους από το ΥΠΕΠΘ.[11]

Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι –αν και στους υπολογισμούς των δεικτών ελήφθησαν υπόψη– στους πίνακες και στα γραφήματα δεν περιελήφθησαν τα μέλη της κατηγορίας 7, δηλαδή *πρόσωπα μη δυ-*

ετών, δηλαδή για ένα χρονικό διάστημα στο οποίο η παραπάνω διάκριση είχε (και) θεσμική ισχύ.

11. Αυτό δηλώνει και το αυξανόμενο ενδιαφέρον που αρχίζει να έχει το επίσημο κράτος για τη σημασία της γυναικείας απασχόλησης ως (πιθανού) παράγοντα επίδρασης στις ευκαιρίες εκπαιδευτικής και επαγγελματικής κινητικότητας του μαθητικού και φοιτητικού δυναμικού. Βέβαια αυτό συνέβη αρκετά χρόνια μετά τις πρώτες κοινωνιολογικές μελέτες πάνω στις έμφυλες διαφοροποιήσεις στην αγορά εργασίας και την εκπαιδευτική πράξη (βλ. Ηλιού, 1984· Φραγκουδάκη, 1985· Κασσιμάτη, 1991· Δεληγιάννη, Ζιώγου, 1993· Μουσούρου, 1993· Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995), αλλά και άνω της δεκαπενταετίας μετά τη μεταρρύθμιση του Οικογενειακού Δικαίου (1983).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ταξινομήσεις επαγγελματικών κατηγοριών

	Ε.Ε.ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ1998	**ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 1999***	**ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ**
1	Μέλη των βουλευομένων σωμάτων	Ελευθέρια επαγγ., τεχνολογ. & παρεμφ.	Μέλη των βουλευομένων σωμάτων και πρόσωπα που ασκούν επιστημ. ή διευθ. επαγγέλματα
2	Πρόσωπα που ασκούν επιστημ. επαγγέλματα	Επαγγ. Διοίκησης & Διεύθυνσης	Επαγγ. Γραφείου & παρεμφερή
3	Τεχνολόγοι,τεχνικοί βοηθοί	Επαγγ. Γραφείου & παρεμφ. εμπορίου (Λιαν. - Χονδρ.) & συναφή - Απασχολ. στην παροχή υπηρεσ.	Αυτο-απασχολ., έμποροι - υπάλληλοι
4	Υπάλληλοι γραφείου Υπάλληλοι εμπορίου (Λιαν. - Χονδρ.) & συναφή	Αυτο-απασχολ. Έμποροι -	Γεωργικά, αλιευτ. & δασικά επαγγέλματα
5	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	Γεωργικά, αλιευτ. & δασικά επαγγ.	Ειδικευμένοι τεχνίτες
6	Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς Κ.Π.Α.Ε.	Ειδικευμένοι τεχνίτες - εργάτες	Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρωνάκτες και μικροεπαγγελματίες
7	Ειδικευμένοι τεχνίτες	Απασχολ. στην παροχή υπηρεσιών ("εισοδηματίες", "μη μισθωτοί που δεν αναζητούν εργασία", "άνεργοι που αναζητούν εργασία" και "μη δηλώσαντες")	Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν
8	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών	Εργάτες μη ταξινομημένοι	
9	Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρωνάκτες και μικροεπαγγελματίες	Ένοπλες Δυνάμεις	
10	Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	Συνταξούχοι - Εισοδηματίες - Ανάπηροι κλπ.	
11	Μη δηλώσαντες		

**Περισσότερες πληροφορίες περιέχει το έντυπο ΣΕ11 της ΕΣΥΕ*

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Ταξινομήσεις κατηγοριών εκπαιδευτικού επιπέδου

	Ε.Ε. ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ 1998	**ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 1999***	**ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ**
1	Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακός τίτλος	Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακός τίτλος	Μεταπτυχιακός τίτλος
2	Πτυχίο Ανωτάτων Σχολών	Πτυχίο Ανωτάτων Σχολών	Πτυχίο Ανώτατης Σχολής
3	Φοίτηση σε ΑΕΙ(τουλαχ. 1 χρόνο) αλλά δεν πήρε πτυχίο	Φοίτηση σε ΑΕΙ(τουλαχ. 1 χρόνο) αλλά δεν πήρε πτυχίο	Πτυχίο ΚΑΤΕΕ, ΤΕΙ ή άλλης ανώτερης Σχολής
4	Πτ. Ανώτερης Τεχν. Επαγ. Εκπαίδευσης	Πτ. Ανώτερης Τεχν. Επαγ. Εκπαίδευσης	Απολυτήριο λυκείου ή εξαταξίου γυμνασίου
5	Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	Απολυτήριο γυμνασίου ή ισότιμης επαγγελ. σχολής
6	Απολυτήριο 3-ταξ Μέσης Εκπαίδευσης	Απολυτήριο 3-ταξ Μέσης Εκπαίδευσης	Απολυτήριο Δημοτικού
7	Απολυτήριο Δημοτικού	Απολυτήριο Δημοτικού	Δεν τελείωσε Δημοτικό ή Αναλφάβητος/-η
8	Μερικές τάξεις Δημοτικού	Δεν τελείωσε Δημοτικό	
9	Δέν πήγε καθόλου σχολείο	Αγράμματος	

νάμενα να καταταγούν (κατηγορία 10 στην ταξινόμηση της ΕΣΥΕ), μιας και δεν έχουμε μια καθαρή εικόνα του κοινωνικο-οικονομικού προφίλ των ατόμων που την αποτελούν.

– Οι Δείκτες εκείνοι που βασίζονται στο **εκπαιδευτικό επίπεδο** των γονέων αποτελούν μια εξίσου σημαντική πληροφορία, όσο αφορά στη διερεύνηση του ρόλου που παίζει το «πολιτισμικό κεφάλαιο» (Bourdieu, Passeron, 1976· Φραγκουδάκη, 1985), τόσο για την πιθανότητα ανώτερων σπουδών, όσο και για τον συγκεκριμένο τομέα σπουδών που θα ακολουθηθεί, δηλαδή, την αξιολόγηση των μελλοντικών επαγγελματικών προοπτικών του κάθε φοιτητή. Εδώ ο δείκτης εξάγεται από τη διαίρεση του ποσοστού της προς εξέταση κατηγορίας πρωτοετών φοιτητών (π.χ. *φοιτητές των οποίων ο πατέρας ή η μητέρα έχουν πτυχίο ανώτατης σχολής*) στο σύνολο των πρωτοετών στο συγκεκριμένο ίδρυμα, σχολή ή τμήμα, με το ποσοστό που έχει η συγκεκριμένη εκπαιδευτική κατηγορία (π.χ. *πρόσωπα που έχουν πτυχίο ανώτατης σχολής*) στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού άνω των 45 ετών. Ο μαθηματικός τύπος από τον οποίο εξάγεται ο δείκτης είναι:

$$\Delta.A.EK. = \frac{Xij}{Yi}$$

- *Δ.Α.ΕΚ.* = ο δείκτης αντιπροσώπευσης της εκπαιδευτικής κατηγορίας i στο ίδρυμα/σχολή/τμήμα j. Δείκτης που ισούται με 1 δηλώνει ισόποση αντιπροσώπευση σε σχέση με τον ενεργό πληθυσμό, κάτω του 1 δηλώνει υπο-αντιπροσώπευση και άνω του 1 υπερ- αντιπροσώπευση.
- *Xij* = το ποσοστό των παιδιών με γονέα –πατέρα ή μητέρα— που ταξινομήθηκε στην εκπαιδευτική κατηγορία i, στο σύνολο των πρωτοετών φοιτητών στο ίδρυμα/σχολή/τμήμα j.
- *Yi* = το ποσοστό της εκπαιδευτικής κατηγορίας i στο σύνολο του σύνολο του ενεργού πληθυσμού άνω των 45 ετών.

Διευκρινίζεται ότι για τις κατηγορίες 2 και 3 (*πτυχίο ανώτατης* και *πτυχίο ανώτερης εκπαίδευσης*) δεν υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία, για το ακαδημαϊκό έτος 1993-94, γιατί τότε ήταν συγχωνευμένες σε μία. Το ίδιο συμβαίνει και για την κατηγορία 7 (*δεν τελείωσαν δημοτικό* ή *αγράμματοι*), που δεν υπήρχε καν στην ταξινόμηση.

Ανισότητες βασισμένες στο επάγγελμα γονέων

Από την εξέταση των Πινάκων 3 και 4, που αναπαριστούν τη διαχρονική εξέλιξη των Δ.Α.ΕΠ. με βάση το *επάγγελμα των γονέων*, προκύπτουν τα παρακάτω:

– Όπως φαίνεται ξεκάθαρα και στους Πίνακες, αλλά και στο Γράφημα 1, η κατηγορία 1 (*μέλη των βουλευομένων σωμάτων και πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά ή διευθυντικά επαγγέλματα*), όσο αφορά στο επάγγελμα πατέρα, υπεραντιπροσωπεύεται σχεδόν στο σύνολο των πανεπιστημίων που εξετάζουμε, και μάλιστα με αυξητικές τάσεις μετά το 2003-04, ενώ παλιότερα οι τάσεις ήταν –ομοιόμορφα μάλιστα– καθοδικές (βλ. Gouvias, 1998b, Γουβιάς, 2002). Ψηλότερους Δ.Α.ΕΠ. παρουσιάζει το ΕΜΠ και τα πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης («Καποδιστριακό» και «Αριστοτέλειο»), που

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης σε επιλεγμένα ΑΕΙ, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04 (επαγγ. πατέρα/ κατηγορία 1 / Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, και πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά ή διευθυντικά επαγγέλματα)

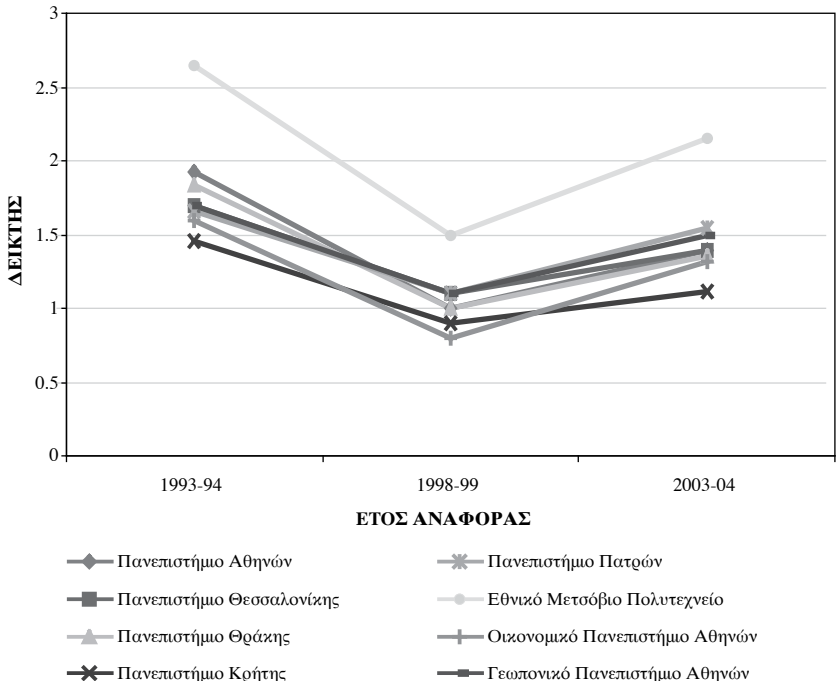

είναι τα ΑΕΙ με το υψηλότερο κύρος στην εκπαιδευτική «αγορά», όπως τουλάχιστον αυτό αντικαθρεφτίζεται στη ζήτηση που έχουν τα τμήματά τους και καταγράφεται και αριθμητικά από τις υψηλές βάσεις εισαγωγής (βλ. στοιχεία ΥΠΕΠΘ, διάφορα έτη). Το ίδιο φαίνεται και όταν εξετάζουμε τις ενδο-πανεπιστημιακές διαφοροποιήσεις, με τα τμήματα τεχνολογικής κατεύθυνσης (π.χ. Μηχανολόγων Μηχανικών) και τα Ιατρικά τμήματα, καθώς και τα τμήματα θετικών επιστημών να παρουσιάζουν τους μεγαλύτερους Δ.Α.ΕΠ. (βλ. και Γράφημα 2). Όταν εξετάζουμε την αντιπροσώπευση με βάση το

ΓΡΑΦΗΜΑ 2

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης σε επιλεγμένες σχολές / τμήματα, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04
(επαγγ. πατέρα/ κατηγορία 1 / Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, και πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά ή διευθυντικά επαγγέλματα)

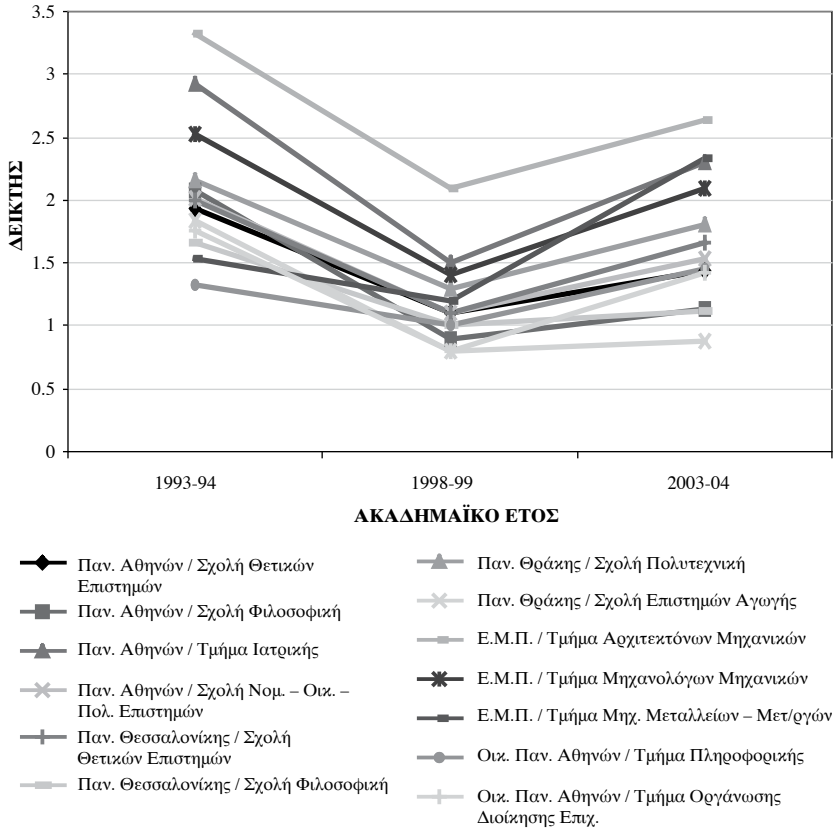

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Δείκτες αντιπροσώπευσης πρωτοετών φοιτητών σε επιλεγμένα ΑΕΙ, ανάλογα με το επάγγελμα των γονέων (Ακαδ. έτη 1993-94, 1998-99 και 2003-04)[*]

	1					2				
	ΠΑΤ.			ΜΗΤ.		ΠΑΤ.			ΜΗΤ.	
	1993-94	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	1.93	1	1.39	2.038	0.91	1.61	4.004	2.69	0.44	2.1
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1.7	1.1	1.39	2.015	1	1.64		2.52	0.501	1.7
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ	1.84	1	1.35		0.89	1.68	3.952	2.5		1.73
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	1.46	0.9	1.11	1.838	0.66	1.57	3.916	2.55	0.447	1.98
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	1.66	1.1	1.54	2.094	0.99	1.68	4.288	2.17	0.517	1.91
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	2.64	1.5	2.15	2.546	1.62	1.9	4.13	1.96	0.398	1.92
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	1.6	0.8	1.32	1.943	0.86	2.16	4.794	2.72	0.512	2.27
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	1.7	1.1	1.5	1.609	0.89	1.67	3.589	2.16	0.402	2.31

1= Μέλη των βουλευομένων σωμάτων, και πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά ή διευθυντικά επαγγέλματα
2= Επαγγ. Γραφείου & παρεμφερή

	3					4				
		ΠΑΤ.		ΜΗΤ.			ΠΑΤ.		ΜΗΤ.	
	1993-94	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0.95	3.804	1.18	2.578	0.61	0.53	0.181	0.15	0.024	0.05
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1.04	3.509	1.29	2.414	0.67	0.95	0.258	0.24	0.023	0.05
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ	0.86	2.934	1.22		0.66	0.87	0.25	0.3		0.07
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	0.79	3.652	1.43	2.523	0.75	1.23	0.287	0.34	0.039	0.09
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	0.98	3.229	1.1	2.642	0.67	0.8	0.168	0.21	0.022	0.06
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	0.86	2.557	0.64	2.626	0.42	0.2	0.091	0.1	0.014	0.03
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	1.4	4.309	1.69	2.687	0.67	0.62	0.173	0.16	0.028	0.03
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	1	3.92	1.2	2.376	0.67	1.26	0.358	0.21	0.074	0.11

	5					6				
		ΠΑΤ.		ΜΗΤ.			ΠΑΤ.		ΜΗΤ.	
	1993-94	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0.79	0.883	0.75	0.48	0.27	0.18	0.013	0.31	4	0.19
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	0.77	0.902	0.73	0.62	0.3	0.17	0.022	0.38	3.97	0.23
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ	0.72	0.996	0.77		0.27	0.19	0.057	0.3		0.22
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	0.74	0.992	0.96	0.52	0.31	0.3	0.025	0.37	4.36	0.2
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	0.72	0.886	0.8	0.5	0.25	0.25	0.032	0.33	3.85	0.21
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	0.57	0.661	0.49	0.32	0.14	0.15	0.005	0.22	3.27	0.12
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0.6	0.818	0.72	0.46	0.18	0.2	0.016	0.22	4.12	0.21
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0.57	0.782	0.87	0.61	0.4	0.2	0	0.2	4.74	0.08

***3**= Αυτο-απασχολ. Έμποροι - Υπάλληλοι εμπορίου (Λιαν. - Χονδρ.) & συναφή - Αυτο-απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών*
***4**= Γεωργικά, αλιευτ. & δασικά επαγγ. **5**= Ειδικευμένοι τεχνίτες **6**= Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρωνάκτες και μικροεπαγγελματίες*
Πηγή: Ταξινόμηση με βάση στοιχεία από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ 1994-2003 και από το τμήμα Στατιστικών Παιδείας της ΕΣΥΕ (αδημοσίευτα στοιχεία)
** Για το 1993-94 δεν υπάρχουν στοιχεία για το επάγγελμα μητέρας*
Η κατηγορία «Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν (εισοδηματίες και μη δηλώσαντες)» δεν συμπεριελήφθη στις αναλύσεις γιατί δεν έχει συγκεκριμένη κοινωνικο-οικονομική ταυτότητα

επάγγελμα μητέρας, τότε η κατηγορία αυτή φαίνεται πάλι να υπεραντιπροσωπεύεται, με μεγαλύτερους δείκτες να παρουσιάζονται στα Πολυτεχνεία, αλλά σαφώς με τάσεις μείωσης. Οι τάσεις αυτές εμφανίζονται ξεκάθαρα, μάλιστα, είτε αναφερόμαστε σε επίπεδο ιδρύματος, είτε σε επίπεδο σχολής/τμήματος, και παρουσιάζουν και μια σχετική ομοιομορφία και συμμεταβλητότητα.[12]

– Οι δείκτες αντιπροσώπευσης στα πανεπιστήμια, με βάση το επάγγελμα πατέρα, για την κατηγορία 2 (*επαγγέλματα γραφείου και παρεμφερή*) εξακολουθούν να ξεπερνούν κατά πολύ τη μονάδα, αλλά έχουν παρουσιάσει μια εντυπωσιακή πτώση, σε σχέση με την περίοδο 1994-95 και 1998-99 (βλ. και Γράφημα 3). Οι τάσεις αυτές

ΓΡΑΦΗΜΑ 3

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης σε επιλεγμένα ΑΕΙ, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04 (επαγγ. πατέρα/ κατηγορία 2 / επαγγ. γραφείου και παρεμφερή)

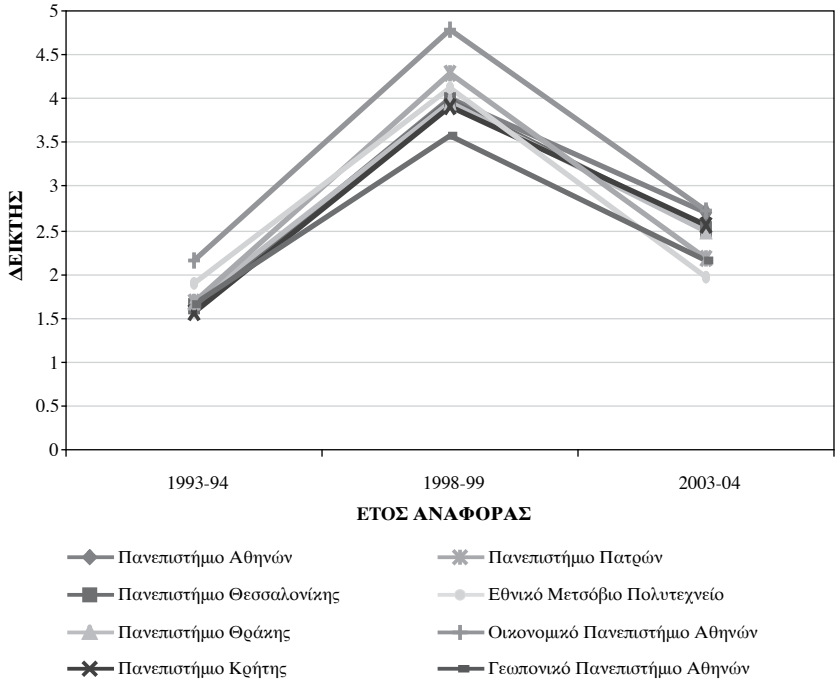

12. Η συσχέτιση μεταξύ των δύο διαφορετικών ακαδημαϊκών ετών είναι υψηλή (συντελεστής Pearson's R = 0,858 για τους Δ.Α.ΕΠ. των ιδρυμάτων, και 0,7 για τους Δ.Α.ΕΠ. των σχολών/τμημάτων)

γίνονται φανερές όταν εξετάζουμε μεμονωμένα τμήματα/σχολές, όπου βλέπουμε ότι στις τεχνολογικές ειδικότητες (Πολυτεχνεία) και σε παραδοσιακά τμήματα υψηλού κύρους (Ιατρική), οι Δ.Α.ΕΠ. της κατηγορίας αυτής προσεγγίζουν –προς τα κάτω— τη μονάδα ή πέφτουν και κάτω από αυτήν (βλ. και Γράφημα 4 στο Παράρτημα). Όσον αφορά στην κατάταξη με βάση το επάγγελμα μητέρας, η κατηγορία 2 παρουσιάζει αυξητικές τάσεις σε όλα τα πανεπιστήμια ή τμήματα/σχολές, με πιο σημαντική άνοδο στα πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης, και σε τμήματα που σχετίζονται με θετικές επιστήμες και οικονομικές σπουδές.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης σε επιλεγμένες σχολές / τμήματα, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04
(επαγγ. πατέρα/ κατηγορία 2 / επαγγ. γραφείου και παρεμφερή)

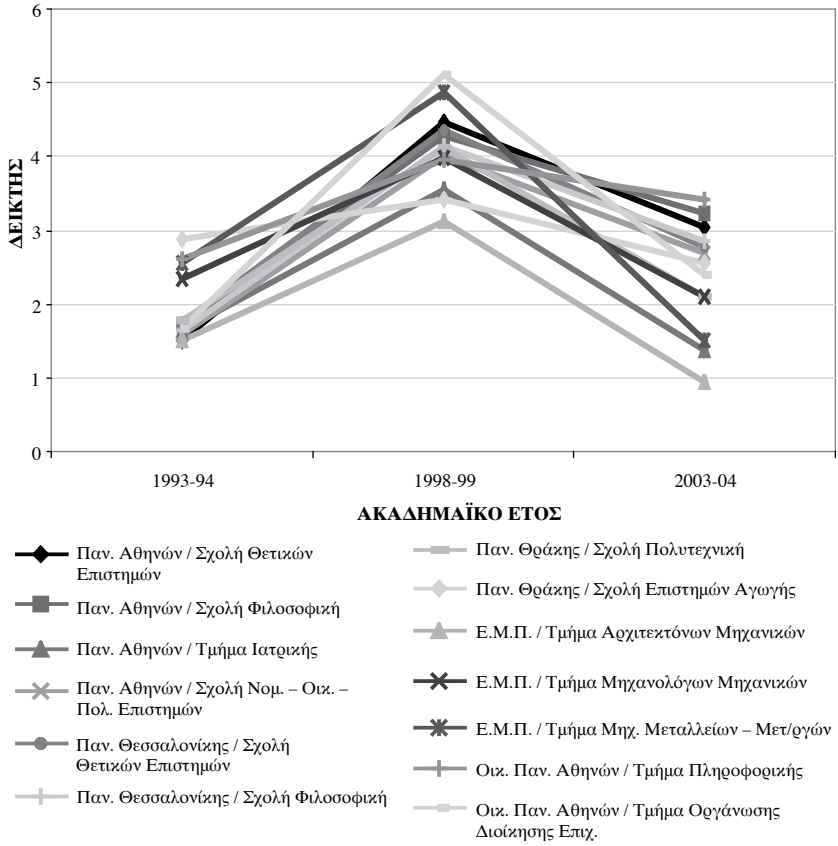

– Η κατηγορία 3 (*αυτο-απασχολούμενοι έμποροι - υπάλληλοι εμπορίου [λιανικού – χονδρικού] και συναφή - αυτο-απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών),* μεταξύ 1998-99 και 2003-04 παρουσιάζει εντυπωσιακά πτωτικές τάσεις σε όλα τα πανεπιστήμια ή τμήματα/σχολές, με Δ.Α.ΕΠ. που πλησιάζουν και συχνά φθάνουν την υποαντιπροσώπευση (βλ. και Γραφήματα 5Α-Β & 6Α-Β). Εδώ βέβαια πρέπει να σημειωθεί ότι η κατηγορία 3 περιλαμβάνει, στις δύο πιο πρόσφατες ακαδημαϊκές χρονιές, αρκετά περισσότερα άτομα από ό,τι στους δείκτες για το 1994 (επιπλέον τους *αυτο-απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών*, που αποτελούσαν το 1998 το 12.7% των απασχολουμένων) λόγω έλλειψης ανάλογων στοιχείων και συμβατότητας των κατηγοριών επαγγελματικής ταξινόμησης ανάμεσα στην Έρευνα Εργατικού Δυναμικού και τα Στατιστικά Παιδείας της ΕΣΥΕ. Γι' αυτό και η κατηγορία αυτή φαίνεται υπεραντιπροσωπευμένη στους

ΓΡΑΦΗΜΑ 5Α

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04 (επαγγ. πατέρα / κατηγορία 3 / Αυτο-απασχολούμενοι στο εμπόριο και στην παροχή υπηρεσιών)

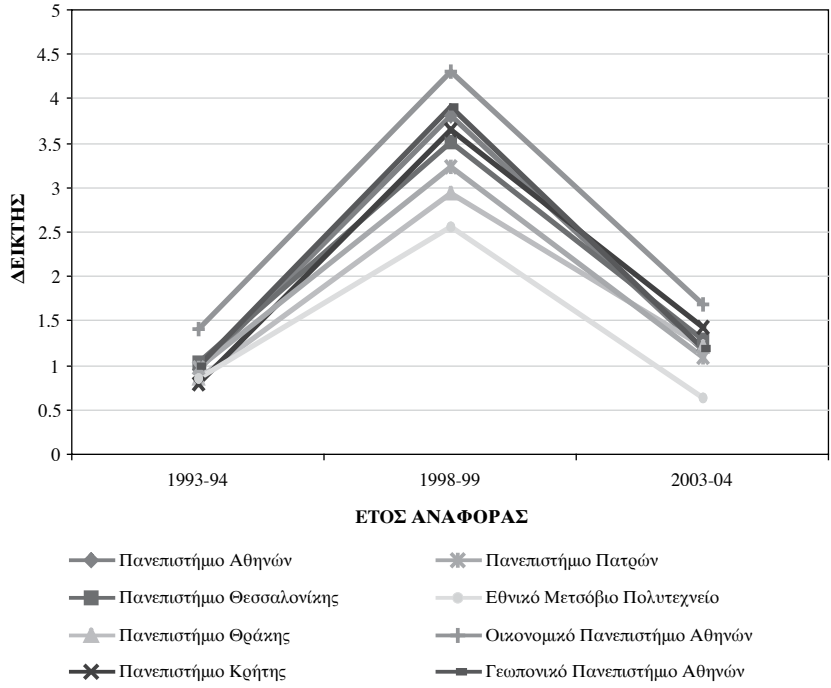

ΓΡΑΦΗΜΑ 5Β

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04 (επαγγ. μητέρας / κατηγορία 3 / Αυτο-απασχολούμενοι στο εμπόριο και στην παροχή υπηρεσιών)

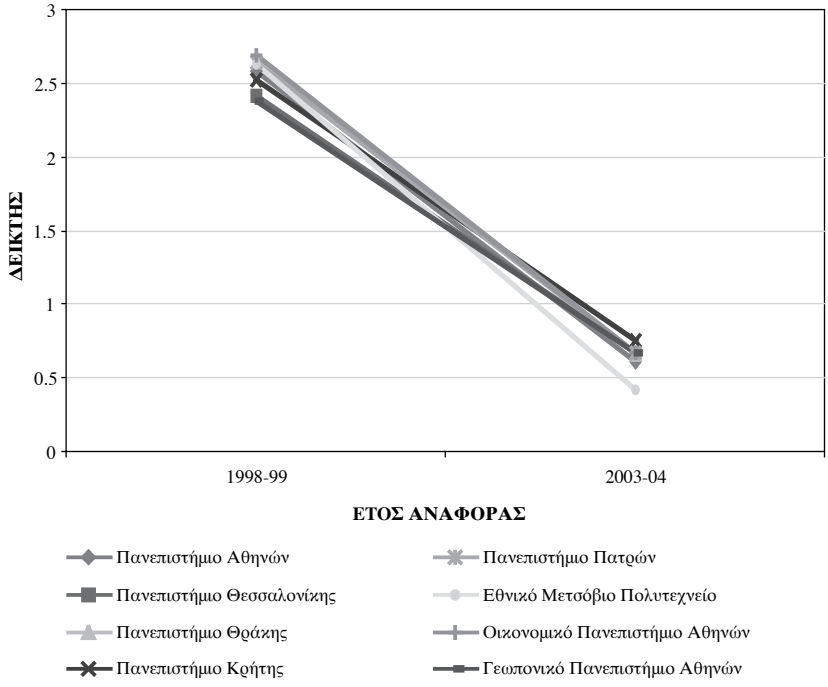

αντίστοιχους δείκτες του 1998, σε σχέση με εκείνους του 1994 (βλ. και Gouvias, 1998b· Γουβιάς, 2002). Η κάθοδος είναι πιο εντυπωσιακή όταν εξετάζεται το επάγγελμα μητέρας, με όλα σχεδόν τα (εξεταζόμενα) ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, να παρουσιάζουν Δ.Α.ΕΠ. μικρότερους της μονάδας, όταν στην προηγούμενη εξεταζόμενη ακαδημαϊκή χρονιά (1998-99) όλοι οι δείκτες ήταν αρκετά πάνω από τη μονάδα (βλ. Γραφήματα 5Β και 6Β).

– Οι υπόλοιπες κατηγορίες είναι ξεκάθαρο ότι (εξακολουθούν να) υποαντιπροσωπεύονται, σε εντυπωσιακό μάλιστα βαθμό (4=*γεωργικά, αλιευτικά και δασικά επαγγέλματα,* 5= *ειδικευμένοι τεχνίτες* και 6= *ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες*), είτε βασίζουμε τους Δ.Α.ΕΠ. στο επάγγελμα του πατέρα, είτε σε εκείνο της μητέρας. Βέβαια, πρέπει να τονιστεί εδώ ότι δεν είναι ξεκάθαρο –και δεν θα μπορούσε άλλωστε αυτό να γίνει μέσα

ΓΡΑΦΗΜΑ 6Α

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης σε επιλεγμένες σχολές / τμήματα, μεταξύ 1993-94 1998-99 και 2003-04
(επαγγ. πατέρα / κατηγορία 3 /
Αυτο-απασχολούμενοι στο εμπόριο και στην παροχή υπηρεσιών)

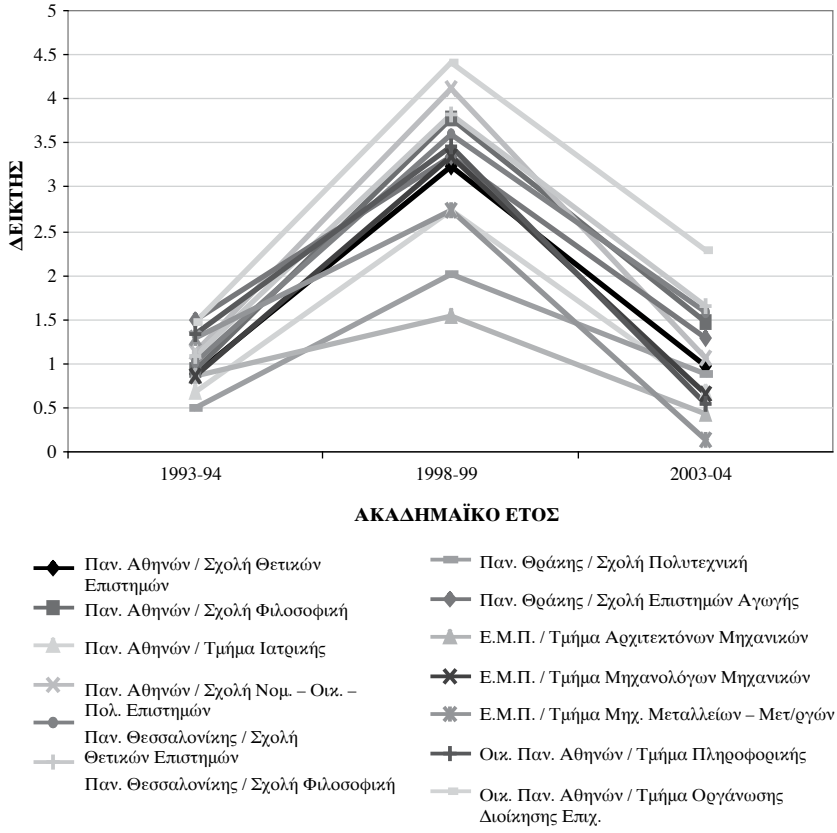

από ανάλυση δευτερογενών στοιχείων— αν αυτό οφείλεται σε μια πραγματική μειονεξία των στρωμάτων αυτών στο να στηρίξουν αποτελεσματικά την εκπαιδευτική ανέλιξη των παιδιών τους, ή αντικαθρεφτίζει μια γενικότερη πληθυσμιακή συρρίκνωση, σε απόλυτους αριθμούς, των επαγγελμάτων αυτών στο σύνολο της οικονομίας. Για παράδειγμα, διαχρονικά στοιχεία δείχνουν ότι οι (κύρια) απασχολούμενοι/-ες στον πρωτογενή τομέα έχουν μειωθεί από το περίπου 54% το 1961, στο 29% το 1985, και στο 12% το 2007 (Germidis, 1975, Φωτόπουλος, 1986, ΕΣΥΕ, διάφορα έτη).

ΓΡΑΦΗΜΑ 6Β

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης σε επιλεγμένες σχολές / τμήματα, μεταξύ 1998-99 και 2003-04
(επαγγ. μητέρας / κατηγορία 3 / Αυτο-απασχολούμενοι στο εμπόριο και στην παροχή υπηρεσιών)

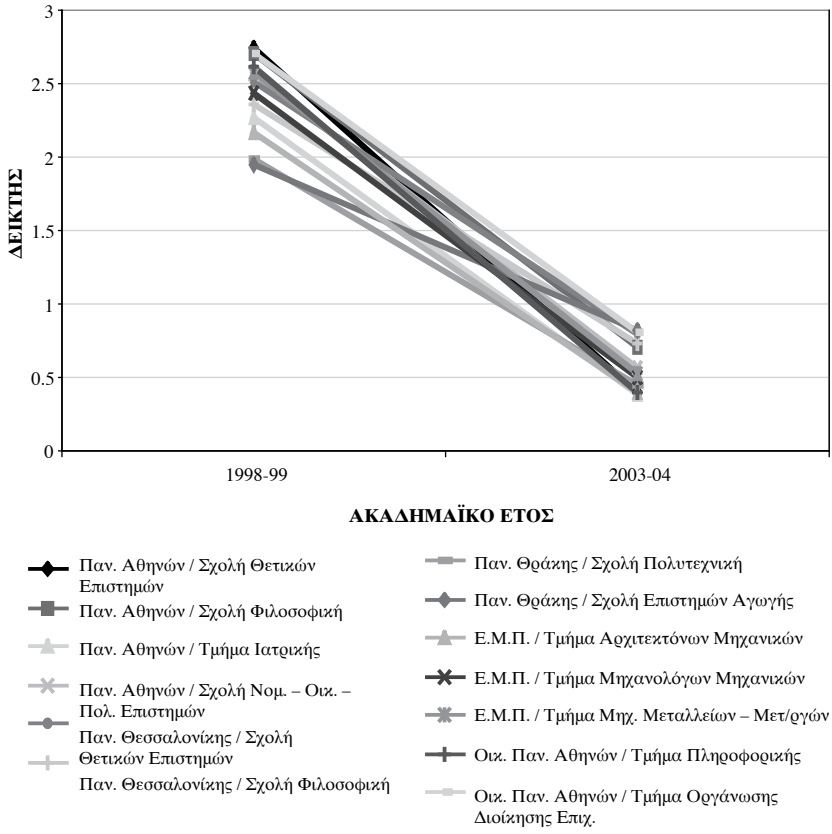

Ανισότητες βασισμένες στο εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων

Από την εξέταση των Πινάκων 6 και 7, που αναπαριστούν τη διαχρονική εξέλιξη των Δ.Α.ΕΚ. σε σχέση με το *εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων*, προκύπτουν τα παρακάτω:

– Η κατηγορία 1 (*μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών)* υπεραντιπροσωπεύεται, σε σχέση με το γενικό πληθυσμό, και μάλιστα με εντυπωσιακά υψηλούς Δ.Α.ΕΚ., είτε εξετάζουμε το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα είτε εκείνο της μητέρας. Αν μελετήσουμε τους Δ.Α.ΕΚ. αυτούς διαχρονικά θα δούμε ότι, παρά μια μικρή πτώση τους το

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Δείκτες αντιπροσώπευσης πρωτοετών φοιτητών σε επιλεγμένα AEI, ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων (Ακαδ. έτη 1993-94 και 1998-99)[*]

	ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ						**ΠΤΥΧΙΟ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ**			
	Πατέρας			**Μητέρα**			**Πατέρας**		**Μητέρα**	
	1993-94	**1998-99**	**2003-04**	**1993-94**	**1998-99**	**2003-04**	**1998-99**	**2003-04**	**1998-99**	**2003-04**
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	63,136	8,6618	41,205	47,06714	6,657082	19,066	2,08533	5,642	1,81868	4,811
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	50,3018	7,32874	26,996	22,1328	5,634417	13,671	2,09691	6,04	1,852939	5,094
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ	66,4832	5,07035	23,825	45,48088	2,661934	9,883	2,19979	5,538	1,86265	4,308
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	47,619	6,39143	25,918	43,5949	5,290206	12,959	1,64164	4,243	1,405923	3,342
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	33,4572	6,79733	35,522	55,76208	4,064235	14,54	5,994	0,494	1,922762	4,843
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	66,7053	12,5625	68,211	42,34339	9,143969	36,566	2,82642	9,085	2,606386	7,722
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	98,39	9,08275	32,797	73,34526	5,102041	16,574	2,08769	6,342	1,800354	4,568
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	41,3105	6,59848	48,912	35,61254	5,196305	19,305	2,03682	4,638	1,356355	3,676

	ΠΤΥΧΙΟ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ				ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΛΥΚΕΙΟΥ					
	Πατέρας		Μητέρα		Πατέρας			Μητέρα		
	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	1,27857	4,118	1,2624529	3,667	2,5	1,56304	2,561	2,97	2,048	1,51
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1,26027	4,148	1,4166417	3,883	2,24	1,4323	2,643	2,53	2,11	1,953
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ	1,22341	4,45	1,2655098	4,008	2,32	1,46481	2,7	2,9	2,14751	2,171
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	1,2367	4,41	0,9316709	3,773	2,3	1,61788	2,7	2,57	2,37016	2,05
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	1,29767	4,106	1,3195356	3,541	2,42	1,56611	2,416	3,05	2,3669	2,05
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	1,67433	4,507	1,5946929	4,757	2,08	1,30861	1,762	3,28	2,18185	1,665
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	1,01089	3,971	1,2739017	3,764	2,61	1,68387	2,599	3,23	2,33071	2,248
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	1,01477	5,014	1,1736645	4,814	2,92	1,53535	2,886	3,08	2,53617	2,299

	ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ						ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ					
	Πατέρας			Μητέρα			Πατέρας			Μητέρα		
	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0,43	1,14449	0,27	0,53	2,0155	1,38	0,34	0,3336	0,476	0,4	0,35708	0,22
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	0,53	1,14734	0,266	0,67	2,00443	1,465	0,4	0,4058	0,472	0,41	0,41865	0,229
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ	0,51	1,24118	0,278	0,6	1,95858	1,382	0,33	0,3966	0,522	0,34	0,45676	0,243
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	0,6	1,25957	0,306	0,71	2,24143	1,751	0,49	0,4634	0,696	0,49	0,48082	0,315
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	0,5	1,14233	0,272	0,6	1,85683	1,271	0,33	0,3317	0,514	0,33	0,35905	0,252
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	0,26	0,86159	0,132	0,37	1,49948	0,616	0,18	0,1669	0,224	0,14	0,21294	0,103
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0,42	1,16805	0,25	0,54	2,16334	1,367	0,26	0,3283	0,446	0,26	0,36311	0,197
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0,43	1,37468	0,276	0,55	2,309467	1,333	0,3	0,4119	0,411	0,37	0,41825	0,188

	ΔΕΝ ΤΕΛ. ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟ - ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΙ/ΕΣ			
	Πατέρας		Μητέρα	
	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0,6446	0,445	0,35942	0,159
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	0,5837	0,338	0,29573	0,135
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ	0,4159	0,3	0,26144	0,088
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	0,6802	0,432	0,38867	0,178
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	0,5824	0,393	0,26906	0,12
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	0,2918	0,096	0,19455	0,046
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0,4661	0,278	0,39246	0,023
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	0,2165	0,211	0,28868	0,168

Πηγή: Ταξινόμηση με βάση στοιχεία από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ 1994-2003 και από το τμήμα Στατιστικών Παιδείας της ΕΣΥΕ (αδημοσίευτα στοιχεία)

** Για τις κατηγορίες 2 & 3 ("πτυχίο ανώτατης" και "πτυχίο ανώτερης εκπαίδευσης") δεν υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία, γιατί το 1993-94 ήταν συγχωνευμένες σε μία.*

Το ίδιο και η για την κατηγορία 6 ("δεν τελείωσαν δημοτικό"), που δεν υπήρχε στην ταξινόμηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Δείκτες αντιπροσώπευσης πρωτοετών φοιτητών σε επιλεγμένες Σχολές και Τμήματα των ΑΕΙ, ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων (Ακαδ. έτη 1993-94, & 1998-99)[*]

	ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ						ΠΤΥΧΙΟ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ			
	Πατέρας			Μητέρα			Πατέρας		Μητέρα	
	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04
ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ / ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ	64,4628	5,46664	33,032	53,44353	5,18672	14,534	1,96263	4,411	1,668533	3,674
ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ / ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ	99,7151	18,8285	86,956	54,13105	12,02929	30,69	2,64412	9,507	2,374311	8,753
ΠΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ / ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ	61,2245	5,16351	32,228	55,39359	3,614458	17,2	2,52677	8,105	2,065404	6,462
ΠΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ / ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤ. ΑΓΩΓΗΣ	18,4049	1,63577	7,307	42,94479	2,862595	9,134	1,64334	3,105	1,272265	2,857
Ε.Μ.Π. / ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤ. ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	94,3396	14,038	63,437	94,33962	15,89595	40,369	3,97399	10,98	3,715937	9,019
Ε.Μ.Π. / ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ. ΜΕΤΑΛ.-ΜΕΤ/ΡΓΩΝ	101,449	16,564	84,033	57,97101	17,232	28,011	2,45596	8,333	1,355014	6,428

	ΠΤΥΧΙΟ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ				ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΛΥΚΕΙΟΥ					
	Πατέρας		Μητέρα		Πατέρας			Μητέρα		
	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04
ΠΑΝ, ΑΘΗΝΩΝ / ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ	1,2993	4,192	1,2092904	3,432	2,67	1,717961	2,978	3,12	2,39855	2,287
ΠΑΝ, ΑΘΗΝΩΝ / ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ	1,4581	2,898	1,7490912	2,666	1,83	1,133681	1,324	2,87	2,11772	1,589
ΠΑΝ, ΘΡΑΚΗΣ / ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ	2,00803	5,338	1,6195931	4,679	2,29	1,332705	2,83	3,03	2,232242	2,159
ΠΑΝ, ΘΡΑΚΗΣ / ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤ, ΑΓΩΓΗΣ	0,92528	4,011	1,1262671	3,478	2,67	1,343341	2,113	2,39	1,685946	1,922
Ε,Μ,Π, / ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤ, ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	1,13855	4,289	1,2318772	4,901	1,87	0,775019	1,394	3,02	1,73765	1,368
Ε,Μ,Π, / ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ, ΜΕΤΑΛ,-ΜΕΤ/ΡΓΩΝ	1,84775	3,968	2,1991204	5,714	2,66	1,362583	1,744	2,99	2,693401	1,812

	ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ						ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ					
	Πατέρας			Μητέρα			Πατέρας			Μητέρα		
	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04	1993-94	1998-99	2003-04
ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ / ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ	0,4	1,15809	0,315	0,49	1,97911	1,523	0,28	0,35533	0,515	0,31	0,397513	0,248
ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ / ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ	0,22	0,74716	0,133	0,35	1,27564	0,724	0,18	0,20876	0,305	0,12	0,242974	0,107
ΠΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ / ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ	0,48	0,88927	0,216	0,57	2,2921	0,892	0,19	0,30696	0,267	0,25	0,317807	0,157
ΠΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ / ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤ. ΑΓΩΓΗΣ	0,75	1,54489	0,37	1,5	1,3033	1,69	1,1	0,6726	0,863	0,93	0,833984	0,34
Ε.Μ.Π. / ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤ. ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	0,16	0,55051	0,083	0,26	1,26886	0,612	0,07	0,135	0,165	0,14	0,091029	0,074
Ε.Μ.Π. / ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ. ΜΕΤΑΛ.-ΜΕΤ/ΡΓΩΝ	0,4	1,01626	0,144	0,51	1,78465	0,372	0,1	0,3366	0,313	0,1	0,360092	0,18

	ΔΕΝ ΤΕΛ. ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟ - ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΙ/ΕΣ			
	Πατέρας		Μητέρα	
	1998-99	2003-04	1998-99	2003-04
ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ / ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ	0,63393	0,333	0,354014	0,138
ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ / ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ	0,8499	0,561	0,448296	0,26
ΠΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ / ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ	0,3012	0,044	0,129088	0,017
ΠΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ / ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤ. ΑΓΩΓΗΣ	0,11927	0,8	0,136314	0,238
Ε.Μ.Π. / ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤ. ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	0,18064	0	0,206441	0,062
Ε.Μ.Π. / ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ. ΜΕΤΑΛ.-ΜΕΤ/ΡΓΩΝ	1,14329	0	0	0

Πηγή: Ταξινόμηση με βάση στοιχεία από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ 1994-2003 και από το τμήμα Στατιστικών Παιδείας της ΕΣΥΕ (αδημοσίευτα στοιχεία)

** Για τις κατηγορίες 2 & 3 ("πτυχίο ανώτατης" και "πτυχίο ανώτερης εκπαίδευσης") δεν υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία για το ακαδ. έτος 1993-94, γιατί τότε ήταν συγχωνευμένες σε μία.*

Το ίδιο και η για την κατηγορία 6 ("δεν τελείωσαν δημοτικό"), που δεν υπήρχε στην ταξινόμηση.

ΓΡΑΦΗΜΑ 7

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης, σε επιλεγμένα ΑΕΙ, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04 (εκπ. πατέρα / κατηγορία 1 / μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών)

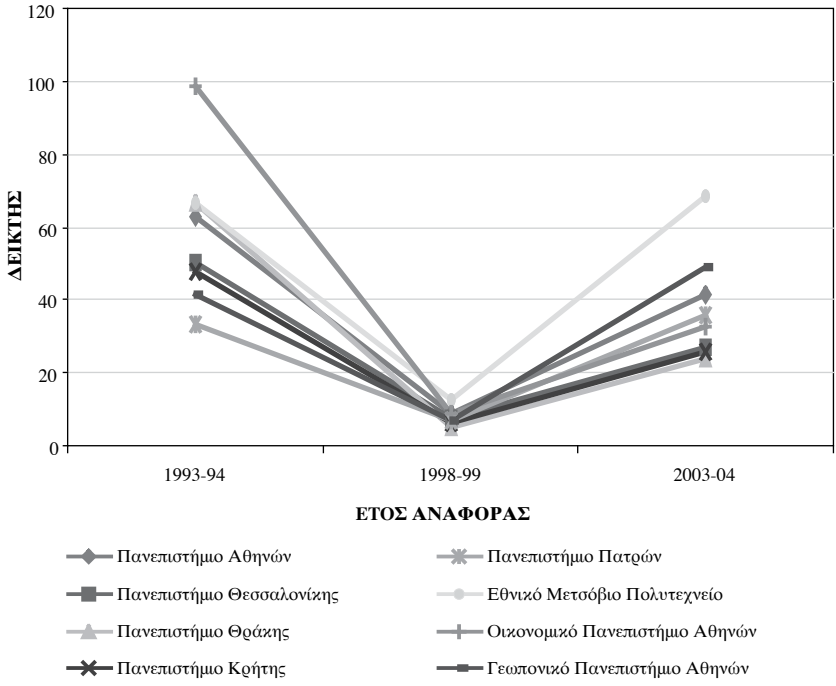

1998-99, στην ακαδημαϊκή χρονιά 2003-04 έχουν μια αυξανόμενη τάση (βλ. και Γράφημα 7). Η τάση αυτή μάλιστα είναι πιο εντυπωσιακή όταν εξετάζουμε τα «κεντρικά» πανεπιστημιακά ιδρύματα («Καποδιστριακό», ΕΜΠ κ.λπ.) (βλ. και Γράφημα 8).

– Οι κατηγορίες 2 και 3 (*πτυχίο ανώτατης* και *πτυχίο ανώτερης εκπαίδευσης*) έχουν μεταξύ 1998-99 και 2003-04 σαφώς αυξημένους Δ.Α.ΕΚ. Βέβαια, όπως προελέχθη, δεν υπάρχουν απολύτως συγκρίσιμα στοιχεία ανάμεσα στα τρία εξεταζόμενα σχολικά έτη, γιατί το 1993-94 οι δύο αυτές κατηγορίες ήταν συγχωνευμένες σε μία.

– Η κατηγορία 4 (*απόφοιτοι λυκείου)* φαίνεται σε γενικές γραμμές να υπεραντιπροσωπεύεται. Όταν εξετάζεται το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα, παρουσιάζονται, σε όλα τα ανώτατα ιδρύματα ή/και σχολές/τμήματα, σαφώς αυξητικές τάσεις των Δ.Α.ΕΚ. μεταξύ 1998-99 και 2003-04, ενώ στην προηγούμενη περίοδο (μεταξύ 1993-

ΓΡΑΦΗΜΑ 8

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης, σε επιλεγμένες σχολές / τμήματα, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04
(εκπ. πατέρα / κατηγορία 1 / μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών)

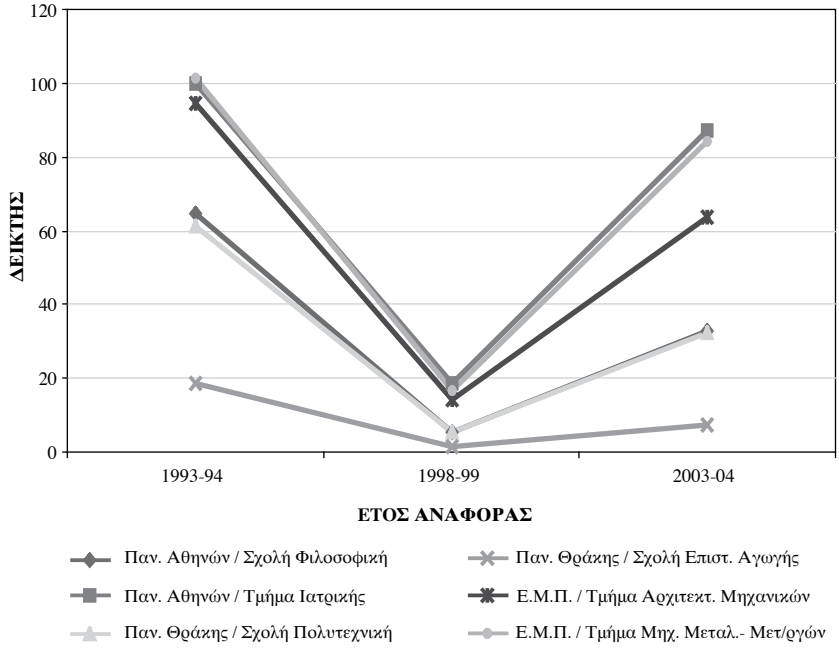

94 και 1998-99) είχαμε σαφείς τάσεις μείωσης. Όταν εξετάζεται το εκπαιδευτικό επίπεδο της μητέρας, οι Δ.Α.ΕΚ. μειώνονται, ακολουθώντας τις τάσεις που είχαν προκύψει στην προηγούμενη περίοδο (βλ. και Γουβιάς, 2002), χωρίς όμως να φθάνουν ποτέ σε επίπεδα υποαντιπροσώπευσης. Μεγαλύτερους Δ.Α.ΕΚ. παρουσιάζει η συγκεκριμένη κατηγορία σε περιφερειακά ιδρύματα (πανεπιστήμια Θράκης, Κρήτης) ή σε μικρότερα σε μέγεθος ιδρύματα (Γεωπονικό Πανεπιστήμιο), καθώς και σε σχολές/τμήματα των ανθρωπιστικών ή κοινωνικών επιστημών.

– Η κατηγορία 5 (*απόφοιτοι γυμνασίου)*, ενώ παρουσίασε μια σαφώς ανοδική τάση μεταξύ 1993-94 και 1998-99, στη δεύτερη περίοδο παρουσίασε είτε στασιμότητα, είτε καθοδική τάση, σε όλα σχεδόν τα ανώτατα ιδρύματα, ανεξαρτήτως του γονέα του οποίου το εκπαιδευτικό επίπεδο εξετάζεται. Σε γενικές γραμμές, σύμφωνα με τους Δ.Α.ΕΚ., αυτή η κατηγορία ελαφρώς υπεραντιπροσωπεύεται όταν

ΓΡΑΦΗΜΑ 9

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης, σε επιλεγμένα ΑΕΙ, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04 (εκπ. πατέρα / κατηγορία 5 / απόφοιτοι γυμνασίου)

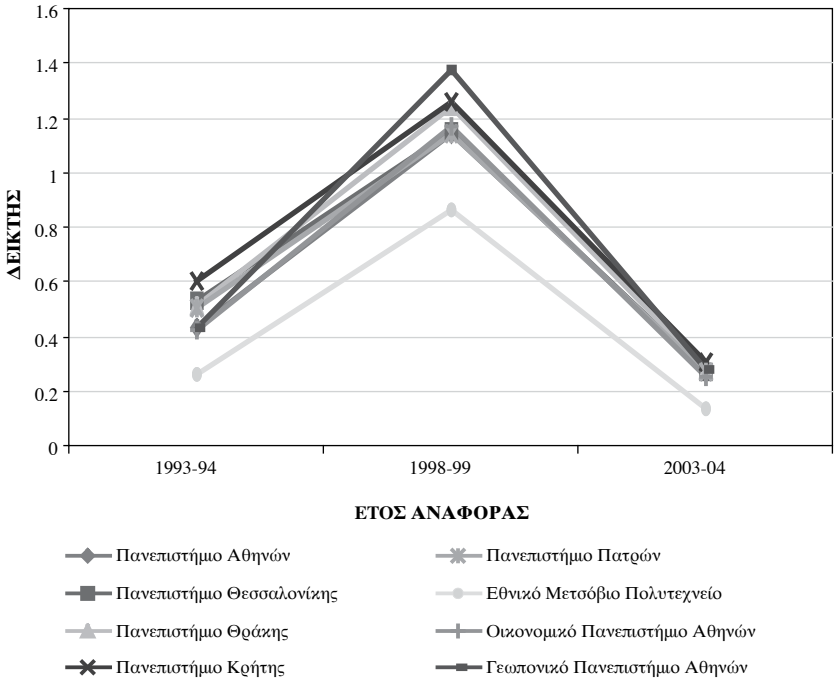

εξετάζουμε το επίπεδο της μητέρας, και μόνο σε σχολές ανθρωπιστικών επιστημών, ενώ υπο-αντιπροσωπεύεται όταν εξετάζουμε το επίπεδο του πατέρα, στα περισσότερα τριτοβάθμια ιδρύματα και μεμονωμένες σχολές/τμήματα (βλ. και Γραφήματα 9-10).

– Εκείνες οι κατηγορίες που παραμένουν τυπικά και ουσιαστικά υποαντιπροσωπευμένες είναι οι δύο τελευταίες (6=φοιτητές με γονείς *αποφοίτους δημοτικού*, και 7= με γονείς που *δεν τελείωσαν δημοτικό* ή με γονείς *αγράμματους)*. Οι τάσεις παρουσιάζουν στην καλύτερη περίπτωση στασιμότητα, ενώ τις περισσότερες φορές έχουν μια σαφή αρνητική κατεύθυνση. Οι Δ.Α.ΕΚ. είναι εξαιρετικά χαμηλοί, και μόνο μία φορά (στο δείγμα ιδρυμάτων και σχολών/τμημάτων που ελέγχουμε) βλέπουμε ότι ο Δ.Α.ΕΚ. φθάνει το 1.

ΓΡΑΦΗΜΑ 10

Εξέλιξη δεικτών αντιπροσώπευσης, σε επιλεγμένες σχολές / τμήματα, μεταξύ 1993-94, 1998-99 και 2003-04
(εκπ. πατέρα / κατηγορία 5 / απόφοιτοι γυμνασίου)

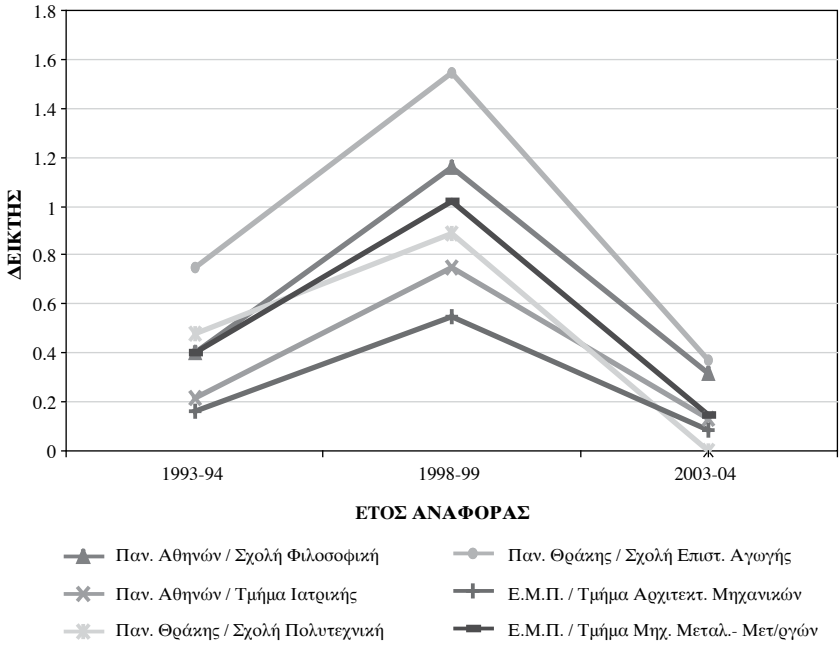

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Καταρχάς, όπως έχουμε γράψει και παλαιότερα (Γουβιάς, 2002), πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι οι ταξινομήσεις της ΕΣΥΕ, πάνω στις οποίες έγιναν οι αναλύσεις του παρόντος άρθρου –όπως και κάθε είδους ταξινόμηση που αναφέρεται σε ευρύτερες κοινωνικές ομαδοποιήσεις— είναι χρήσιμες μόνο σε μακρο-επίπεδο, και μόνο για σκοπούς ανάδειξης γενικών τάσεων σε εθνικό επίπεδο. Δεν μπορούν, με άλλα λόγια, να αναδείξουν αιτιακές σχέσεις –είτε με τη στατιστική, είτε με την κοινωνιολογική έννοια του όρου— γιατί δεν βασίζονται σε πρωτογενή δεδομένα.

Επιπρόσθετα, είναι πολύ πιθανό πολλές από τις δυνατότητες ή αδυναμίες οι οποίες αποδίδονται σε κάποια άτομα λόγω της περίλη-

ψής τους σε συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες – ή «στρώματα» ή «τάξεις»– να μην βιώνονται από αυτά ως τέτοιες, μέσα από μια υποκειμενική εκτίμηση της πραγματικότητας. Είναι ανάγκη, με άλλα λόγια, να «*έχουμε επίγνωση του κινδύνου του συνδρόμου της «κυτιοποίησης ανθρώπων» σε κατηγορίες ετικέτες […] που ελλοχεύει σε μακρο-προσεγγίσεις της αγοράς εργασίας*» (Γουβιάς, 2002, σελ. 95).

Παρόλα αυτά, ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας της οργανωτικής δομής του ελληνικού εκπαιδευτικού σχηματισμού, καθώς και η λειτουργική εξάρτηση των στρατηγικών πρόσβασης των μαθητών/τριών λυκείου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση από κεντρικά ελεγχόμενους μηχανισμούς αξιολόγησης και αναλυτικά προγράμματα δε συνάδουν με αναλυτικές οπτικές που συσχετίζονται με επιμέρους ιδιαιτερότητες, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα επεξηγητικό πλαίσιο αναφοράς για το σύστημα πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ιδιαίτερα, όταν μιλάμε για ένα επίκαιρο ζήτημα Εκπαιδευτικής Πολιτικής, όπως οι πρώτες ενδείξεις για τα αποτελέσματα μιας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, είναι ανάγκη να πλαισιώσουμε την όποια διαδικασία αποτίμησης, όπου ζητήματα ισότητας ευκαιριών και κοινωνικής συνοχής θεωρούνται ως σημαντικά στην αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αλλαγών (Levin, 2001). Η χρήση των γενικών στατιστικών στοιχείων και κατηγοριών της ΕΣΥΕ, δοσμένη φυσικά μέσα από ένα θεωρητικό πλαίσιο που λαμβάνει υπόψη του τις προαναφερθείσες εννοιολογικές δυσκολίες, μπορεί να φανερώσει γενικότερα δομικά στοιχεία του εκπαιδευτικού συστήματος και να περιγράψει τάσεις, ακόμα και αν τα «περιθώρια λάθους» είναι αξιοπρόσεκτα.

Η εξέλιξη της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Όπως καταδείχθηκε και από τα διαχρονικά στοιχεία της ΕΣΥΕ που παρουσιάστηκαν παραπάνω, την τελευταία δεκαετία έγινε ένα εντυπωσιακό «άνοιγμα» της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης σε ολοένα και περισσότερους αποφοίτους της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τα στοιχεία της παρούσας έρευνας, όμως, καταγράφουν μια πτώση –έντονη, μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις— της αντιπροσώπευσης συγκεκριμένων στρωμάτων πληθυσμού (με βάση κριτήρια επαγγελματικής και μορφωτικής ταξινόμησης). Η υποαντιπροσώπευση αυτή φθάνει σε σημεία «αποκλεισμού» από ορισμένα πανεπιστήμια ή/και σχολές όταν μελετούμε συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες (π.χ.

ανειδίκευτοι εργάτες ή *αγρότες*) ή στρώματα με συγκεκριμένο εκπαιδευτικό επίπεδο (π.χ. *απόφοιτοι δημοτικού* ή *απόφοιτοι γυμνασίου*).

Σε ένα άκρως ανταγωνιστικό εκπαιδευτικό σύστημα, όπως το ελληνικό, όπου η εξωσχολική βοήθεια των μαθητών/τριών (οργανωμένα φροντιστήρια-ιδιαίτερα μαθήματα) αρχίζει από πολύ νωρίς, μήπως αυτός/ή που κατέχει προνομιούχα θέση στην αφετηρία του εκπαιδευτικού ανταγωνισμού (το «ανώτερο» οικονομικό, πολιτισμικό και εκπαιδευτικό κεφάλαιο), θα είναι και εκείνος/η που θα έχει ευκολότερη εξέλιξη σε ανώτερες βαθμίδες της εκπαιδευτικής δομής (Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1990, Katsillis, Rubinson, 1990); Όπως έγραψε η Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη (1990, σ. 94), «*όσο πιο πολύπλοκο είναι το σύστημα των κατευθύνσεων και των αναλυτικών προγραμμάτων στο δευτεροβάθμιο σχολείο, τόσο περισσότερο προωθούνται αυτοί που το πολιτισμικό τους «κεφάλαιο» επιτρέπει είτε γρήγορη προσαρμογή στα μεταβαλλόμενα κριτήρια εισαγωγής, είτε ανάπτυξη της απαραίτητης προσωπικής στρατηγικής για την επιτυχημένη επιλογή μαθημάτων και κατευθύνσεων που οδηγούν σε ειδικότητες με υψηλό επαγγελματικό και κοινωνικό γόητρο*». Ο αγώνας για εξασφάλιση του «συγκριτικού πλεονεκτήματος» στην εκπαιδευτική πορεία των μαθητών/τριών γίνεται με πολύ υψηλές οικονομικές θυσίες από μέρους της μεγάλης πλειοψηφίας των ελληνικών οικογενειών (Τσουκαλάς, 1975, 1977 και 1987· Πεσμαζόγλου, 1987· Papas, Psacharopoulos, 1987· Tsakloglou, Cholezas, 2006· Koutsoumbelas, Tsakloglou, 2008), και εντάσσεται μέσα σε αυτό που ονόμαζε ο Bourdieu (1996, σ. 2) «*βασικές δομές των κοινωνικά κατασκευασμένων συστημάτων προτίμησης*», όπου, παρόλες τις ατομικές στρατηγικές, βιοθεωρίες, στάσεις και προβλέψεις, υπάρχουν «*αντικειμενικοί διαχωρισμοί του κοινωνικού χώρου*», με την έννοια των οικονομικών, πολιτισμικών και, φυσικά, εκπαιδευτικών διαχωρισμών και δυνατοτήτων. Με άλλα λόγια, η ίδια η επιδίωξη ατομικής ανέλιξης σε ένα ιεραρχικά εκπαιδευτικό δομημένο σύστημα (π.χ. «επιτυχής ≠ μη επιτυχής», «επιτυχής με υψηλή βαθμολογία ≠ επιτυχής με χαμηλή βαθμολογία», «επιτυχής σε πανεπιστήμιο ≠ επιτυχής σε ΤΕΙ», «επιτυχής στο Α τμήμα ≠ επιτυχής στο Β τμήμα») εμπεριέχει δομικά όρια, που σχετίζονται με «*τη θέση που κατέχει κάποιος στον κόσμο τον οποίο επιδιώκει να αλλάξει ή να διατηρήσει*» (στο ίδιο). Από ό,τι φαίνεται από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, αν θεωρηθεί ότι οι προσπάθειες εκπαιδευτικής ανέλιξης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι μια ατομική στρατηγική επιλογή πολλών ελληνι-

κών οικογενειών, που αποβλέπει στην απόκτηση συγκριτικού πλεονεκτήματος στην αγορά εργασίας στο (άμεσο ή απώτερο) μέλλον, τότε μπορούμε να πούμε ότι η δομή ευκαιριών (Reay *et al*., 2005· Ball, 2003) μέσα στην οποία επιχειρούνται αυτές οι προσπάθειες είναι κάθε άλλο παρά ευνοϊκή για ορισμένους.

Ενδεικτικό των παραπάνω είναι η ακαδημαϊκή «κατηγοριοποίηση» (Bourdieu, 1990a,b και 1996), δηλαδή η ιεραρχία που παρουσιάζεται στα ανώτατα ιδρύματα της χώρας, ιδιαίτερα στα πανεπιστήμια. Δεν πρέπει να ξεχνάμε την επισήμανση που κάνουν παλαιότερες αλλά και πρόσφατες μελέτες για την επιβίωση παρόμοιων ιεραρχήσεων στην Ελλάδα του 20ού και του 21ου αιώνα, που παραμένουν, εν πολλοίς, ανεπηρέαστες από το πραγματικά εντυπωσιακό «άνοιγμα» της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας (Gouvias, 1998a,b· Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995β και 1996· Χρυσάκης, Σούλης, 2001· Γουβιάς, 2002· Σιάνου, 2005· Sianou-Kyrgiou, 2009· Sianou-Kyrgiou, Tsiplakides, 2009). Οι Δ.Α.ΕΠ. και Δ.Α.ΕΚ. που προέκυψαν από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ δείχνουν ότι υπάρχει –τουλάχιστον στα πανεπιστήμια— μια ιεράρχηση (δια-ιδρυματική και η ενδο-ιδρυματική), η οποία σχετίζεται με τις εργασιακές προοπτικές των αποφοίτων, από τη μία, αλλά και με το γενικότερο κύρος που απολαμβάνουν τα επαγγέλματα τα οποία συνδέονται με τις συγκεκριμένες ειδικότητες στην ελληνική κοινωνία (Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995β· Sianou-Kyrgiou, 2009). Δεν είναι τυχαίο ότι, για παράδειγμα, η επαγγελματική κατηγορία 1 (*μέλη των βουλευομένων σωμάτων και πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά ή διευθυντικά επαγγέλματα*), καθώς και οι εκπαιδευτικές κατηγορίες 1, 2 και 3 (*μεταπτυχιακός τίτλος ή πτυχίο ανώτατης και πτυχίο ανώτερης εκπαίδευσης*) παρουσιάζουν τους υψηλότερους δείκτες σε πανεπιστημιακά ιδρύματα του «κέντρου» (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα), ή σε σχολές/τμήματα που συνδέονται με επαγγέλματα κύρους, είτε παραδοσιακά (Ιατρική, Νομική), είτε σύγχρονα (Πολυτεχνικά Τμήματα).

Όσον αφορά στις *επαγγελματικές ταξινομήσεις*, βλέπουμε στα πιο πρόσφατα στοιχεία ότι οι τάσεις αντιστρέφονται, εκεί που σε προηγούμενα χρόνια παρατηρήθηκε (βλ. Γουβιάς, 2002), σε εθνικό επίπεδο, μια διαχρονική αύξηση των δεικτών για τα παιδιά των επαγγελματικών κατηγοριών 2 και 3. Πιο συγκεκριμένα, τα μικρο-αστικά στρώματα του «τριτογενούς τομέα» (κυρίως οι *μικρο-έμποροι, υπάλληλοι εμπορίου και αυτο-απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών*), που αποτελούν ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό του εργατικού δυναμι-

κού της χώρας (Μοσχονάς, 1986· Τσουκαλάς, 1987· ΕΣΥΕ, διάφορα έτη), μειονεκτούν έναντι των μεσο- και μεγαλο-αστικών στρωμάτων, τουλάχιστον όσον αφορά στις πιθανότητες πρόσβασης στον πανεπιστημιακό τομέα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Είτε χρησιμοποιήσουμε τις επίσημες ταξινομήσεις της ΕΣΥΕ, όπως στην παρούσα μελέτη, είτε ταξικά σχήματα που έχουν επηρεαστεί από θεωρητικές αναλύσεις στον αγγλοσαξονικό χώρο (Σιάνου, 2005 και 2009), οι πρώτες ενδείξεις είναι ότι αυτό που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «μικρο-αστική επέλαση» στην ανώτατη εκπαίδευση (Γουβιάς, 2002) δεν έχει συντελεστεί, παρόλο το εντυπωσιακό άνοιγμα της τελευταίας δεκαετίας-δωδεκαετίας. Η επαγγελματική κατηγορία 1, ενώ φαινόταν στις δύο προηγούμενες δεκαετίες (1980 και 1990) να «χάνει έδαφος», στην παρούσα μελέτη φαίνεται να διατηρεί τη θέση της στη διαφοροποιημένη πρόσβαση στην τριτοβάθμια πανεπιστημιακή εκπαίδευση, και μερικές φορές να την ισχυροποιεί. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι τα λιγότερο προνομιούχα επαγγελματικά στρώματα (ή «τάξεις» κατά την Σιάνου, 2005 και 2009), όπως οι (ειδικευμένοι ή ανειδίκευτοι) χειρώνακτες, στον πρωτογενή ή δευτερογενή τομέα, καθώς και οι μικρο-επαγγελματίες (π.χ. μικροπωλητές λαϊκών αγορών), παραμένουν υποαντιπροσωπευμένα, ενώ πολύ συχνά παρουσιάζουν πτωτική πορεία των Δ.Α.ΕΠ. τους, ιδιαίτερα στα πιο «προνομιούχα» ιδρύματα ή σχολές.

Χωρίς να υποστηρίζεται ότι μόνο η οικονομική άνεση είναι εκείνη που δίνει το συγκριτικό πλεονέκτημα στα παιδιά των ατόμων που απασχολούνται στον τριτογενή τομέα,[13] φαίνεται ότι τα ανώτερα υπαλληλικά στρώματα σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, οι κατέχοντες διευθυντικές θέσεις στις επιχειρήσεις καθώς και τα μέλη των πολιτικών «ελίτ» (βουλευτές, υπουργοί), μπορούν, και καλύτερη προετοιμασία να προσφέρουν στα παιδιά τους για τις εξετάσεις εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και να τους εξασφαλίσουν μια θέση ακόμα και στις πιο δημοφιλείς ειδικότητες. Δεδομένων μάλιστα των οικονομικών συνθηκών σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, με τη διεύρυνση των ανισοτήτων ανάμεσα στους πλούσιους και τους

13. Ούτε υπάρχει κάποια ομοιογένεια στις επαγγελματικές ομάδες που περιλαμβάνει ο τομέας αυτός της οικονομίας, ούτε μεγάλη σαφήνεια στα κριτήρια κατάταξης, αλλά ούτε και το μέσο επίπεδο αμοιβών – οι οποίες είναι γενικά υψηλότερες από τους άλλους τομείς της ελληνικής οικονομίας– μπορεί να χρησιμεύσει ως ικανοποιητικός δείκτης, από τη στιγμή που υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις.

φτωχούς (Βεργόπουλος, 1999· Πελαγίδης, 2000), αλλά και των ιδιαιτεροτήτων του ελληνικού εκπαιδευτικού σχηματισμού (εξεταστικο-κεντρικό σύστημα, αύξηση διδακτέας ύλης, αυξανόμενο κόστος εξωσχολικής προετοιμασίας κ.λπ.), δεν θα ήταν τολμηρό να προβλέψει κανείς ότι όσο διατηρούνται τα συγκεκριμένα δομικά και θεσμικά χαρακτηριστικά του συστήματος εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, τόσο θα αυξάνονται οι ανισότητες με βάση το οικονομικό κεφάλαιο της κάθε οικογένειας.

Όπως είδαμε από την εξέταση των Δ.Α.ΕΠ. για τα πανεπιστήμια της χώρας, το πολιτισμικό κεφάλαιο των μαθητών/τριών, όπως αυτό, τουλάχιστον, εκφράζεται από το *εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων τους*, εξακολουθεί να παίζει καθοριστική σημασία στο ποια θα είναι η εκπαιδευτική «πορεία» τους.

Ο μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών που κατέχει πατέρας ή η μητέρα ενός/μιας αποφοίτου λυκείου εξακολουθεί να είναι καθοριστικός παράγοντας για τις πιθανότητες πρόσβασής του/της στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αφενός, και, κυρίως, για τις πιθανότητες εισαγωγής του/της σε τριτοβάθμια ιδρύματα και σχολές/τμήματα που συνδέονται με επαγγέλματα κύρους. Μετά την εντυπωσιακή πτώση των Δ.Α.ΕΠ. της κατηγορίας αυτής μεταξύ 1993-94 και 1998-99 (Γουβιάς, 2002), βλέπουμε ότι το 2003-04 η κατηγορία αυτή έχει αυξήσει σημαντικά τους Δ.Α.ΕΠ. σε όλα τα πανεπιστήμια, με εντυπωσιακότερη την αύξηση τα ιδρύματα του «κέντρου» και τις Ιατρικές και Πολυτεχνικές σχολές. Οι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ και ΤΕΙ), υπεραντιπροσωπεύονται σε σχέση με το ποσοστό που έχουν στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού και παρουσιάζουν, σχεδόν πάντα, υψηλότερους δείκτες από τους αποφοίτους των κατωτέρων εκπαιδευτικών επιπέδων, παρόλο που στα στοιχεία του 1998-99 είχε διαπιστωθεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις είχαν χαμηλότερους Δ.Α.ΕΠ. (Γουβιάς, 2002).

Επίσης, το κομμάτι εκείνο του πληθυσμού που έχει χαμηλότερα μορφωτικά εφόδια (απόφοιτοι γυμνασίου και κάτω), αν και όπως είχε καταδειχθεί παλαιότερα (Gouvias, 1998a,b, Γουβιάς, 2002) βρήκε στα ΤΕΙ μια διέξοδο εκπαιδευτικής και επαγγελματικής ανέλιξης, στην πανεπιστημιακή τριτοβάθμια εκπαίδευση, όχι μόνο εξακολουθεί να υποαντιπροσωπεύεται, αλλά και να χάνει έδαφος, σε σχέση με το παρελθόν.

Τελικές παρατηρήσεις

Από την παρούσα μελέτη προέκυψαν ορισμένα σημαντικά –και ταυτόχρονα ανησυχητικά– συμπεράσματα, τόσο για το σύστημα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όσο και για τη λειτουργία του (πρώην, πλέον) Ενιαίου Λυκείου, το οποίο αποτέλεσε την κορωνίδα της «Μεταρρύθμισης Αρσένη».

Πρέπει να ξανατονιστεί, φυσικά, ότι πρόκειται για δευτερογενή ανάλυση εθνικών στοιχείων, και γι' αυτό το λόγο δεν μπορούμε να ανιχνεύσουμε «αιτιακές» σχέσεις. Θα ήταν ενδιαφέρον ίσως να υπάρξει στο μέλλον –μέσα από χρήση πρωτογενών, βέβαια, δεδομένων— μια πολυμεταβλητή ανάλυση και ανίχνευση αιτιακών σχέσεων (π.χ. ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης ή path-analysis) για τη συνδυασμένη επίδραση του εκπαιδευτικού επιπέδου *πατέρα* και *μητέρας,* σε σχέση και με άλλες (ατομικές, οικογενειακές και κοινωνικές) μεταβλητές/παράγοντες, πάνω στις πιθανότητες εισαγωγής των φοιτητών/τριών σε διάφορα πανεπιστημιακά τμήματα (βλ. προηγούμενες προσπάθειες από τους Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995β και 1996· Gouvias, 1998a). Επίσης, θα ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρον να μελετηθούν και οι επαγγελματικές πορείες των αποφοίτων διαφόρων σχολών, με βάση την επαγγελματική ή εκπαιδευτική τους «προέλευση» (*background*) καθώς και την εκπαιδευτική τους «πορεία».

Έγινε, επίσης, για μια ακόμα φορά, ολοφάνερη η ανάγκη για δημιουργία από την ΕΣΥΕ (τώρα ΕΛΣΤΑ), και ίσως και άλλες ανάλογες υπηρεσίες, νέων ταξινομήσεων, αλλά και για συλλογή, επεξεργασία και παροχή πλουσιότερων πληροφοριών σχετικά με τα χαρακτηριστικά του φοιτητικού πληθυσμού.

Παρόλα αυτά, οι τάσεις που αναδείχθηκαν στην προκείμενη μελέτη είναι ξεκάθαρες και παραπέμπουν σε μια πραγματικότητα, η οποία αποτυπώνεται πλέον με αδιαμφισβήτητο τρόπο σε εθνικό επίπεδο. Η πόλωση που παρουσιάζεται, τόσο στην κατηγοριοποίηση που έγινε με βάση το επάγγελμα, όσο και σε εκείνη που έγινε με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο, είναι φανερές. Έτσι, με βάση το πρώτο κριτήριο, ξεχώρισε η υπεραντιπροσώπευση επαγγελματικών κατηγοριών που ανήκουν στα ανώτερα ή μεσαία κλιμάκια του τριτογενούς τομέα, ενώ εντυπωσίασε η υποαντιπροσώπευση επαγγελματικών κατηγοριών που ανήκουν στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα ή/και εκτελούν ανειδίκευτες χειρωνακτικές εργασίες. Διαπιστώνουμε, επίσης, ότι το «πολιτιστικό» κεφάλαιο που μπορούν να προσφέρουν

οι πιο μορφωμένοι γονείς στα παιδιά τους έχει αποκτήσει πρωτεύοντα –και ολοένα αυξανόμενο μάλιστα— ρόλο στη διαφοροποιημένη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, τουλάχιστον όσο αφορά στον πανεπιστημιακό τομέα, ο οποίος εξακολουθεί να προσφέρει –26 χρόνια μετά την ίδρυση των ΤΕΙ— τις συγκριτικά πιο ευοίωνες εργασιακές προοπτικές, αλλά και ένα πιο αυξημένο κύρος στην ελληνική κοινωνία.

Αν συνδεθεί και η κατοχή «πολιτιστικού» κεφαλαίου με εκείνη του «κοινωνικού κεφαλαίου», δηλαδή των δυνατοτήτων για τη λεγόμενη «κοινωνική δικτύωση» (Coleman, 1988 και 1990· Putnam, 2000) που έχουν τα πιο μορφωμένα στρώματα, τότε μπορεί κανείς να εικάσει ότι το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα έχει αυξηθεί διαχρονικά, παρόλη τη ρητορική περί εξίσωσης των ευκαιριών που προηγήθηκε και ακολούθησε τη «Μεταρρύθμιση Αρσένη».

Όχι μόνο δεν καταργήθηκαν οι «εξετάσεις» για την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως προπαγανδιζόταν (βλ. ΥΠΕΠΘ, 1998, σ. 3-4 και 24· επίσης ΥΠΕΠΘ, 2000, σ. 3 και 14-15), αλλά αυξήθηκαν υπέρμετρα τα εξεταζόμενα σε πανελλήνιο επίπεδο μαθήματα. Το νέο σύστημα, όχι μόνο δεν κατάργησε «*τους τυπικούς παραδοσιακούς φραγμούς που εμπόδιζαν τους πολίτες να αποκτήσουν ανώτερη μόρφωση,…. ανεξάρτητα από τα ατομικά, κοινωνικο-οικονομικά και πολιτιστικά τους χαρακτηριστικά*» (Κασσωτάκης, 2002, σ. 167), αλλά φόρτωσε τους/τις μαθητές/τριες από τα λιγότερο προνομιούχα στρώματα με επιπλέον φόρτο εργασίας και υψηλότερες απαιτήσεις για την είσοδο σε ΑΕΙ και ΤΕΙ. Τέλος, όχι μόνο δεν διατήρησε «*το δημόσιο δωρεάν χαρακτήρα της εκπαίδευσης*» (στο ίδιο), αλλά κατέστησε –σε συνδυασμό, φυσικά, και με άλλους παράγοντες που προαναφέρθηκαν— απαραίτητη την εξωσχολική «βοήθεια» (βλ. οργανωμένα φροντιστήρια, κατ' οίκον ιδιαίτερα μαθήματα κλπ.), γεγονός που επιβάρυνε και εξακολουθεί να επιβαρύνει υπέρμετρα τους οικογενειακούς προϋπολογισμούς (Ανδριτσάκη, 2009).

Οι μαξιμαλιστικοί στόχοι που τέθηκαν σε επίπεδο επίσημων διακηρύξεων από το 1997 και εντεύθεν δεν έλαβαν σοβαρά, από ό,τι φαίνεται, τα πορίσματα των ερευνών και θεωρητικών αναλύσεων των διαφόρων κοινωνιολόγων και ερευνητών της εκπαίδευσης (Ηλιού, 1984· Φραγκουδάκη, 1985· Κυρίδης, 1996· Κάτσικας, Καββαδίας, 1994· Πυργιωτάκης, 1998· Gouvias, 1998a,b· Γουβιάς, 2002· Σιάνου, 2006· Sianou, 2009) που αποδεικνύουν ότι οι ανισότητες πρόσβασης

στην τριτοβάθμια εκπαίδευση –και γενικότερα στην εκπαίδευση– δεν μπορούν να καταπολεμηθούν αποτελεσματικά με γενικόλογες αναφορές στην «*ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης*» (ΥΠΕΠΘ, 1997α,β, 1998, 2000· Κασσωτάκης, 2002), γιατί: α) οι ανισότητες αυτές βασίζονται σε ευρύτερες κοινωνικές ανισότητες, με προεξάρχουσες εκείνες που επικρατούν στην αγορά εργασίας, β) οι «καλές προθέσεις» δεν ακολουθούν μια αντισταθμιστική στρατηγική, αφού διαχειρίζονται με ουδέτερο και ομοιόμορφο τρόπο «άνισα» υποκείμενα, δηλαδή άτομα και οικογένειες με διαφορετικές αφετηρίες και (ιεραρχικά) διαφοροποιημένη πρόσβαση σε υλικά και πνευματικά αγαθά, και γ) ταυτίζουν την «ποιότητα» με την αριθμητική αύξηση –συνήθως με ισχνή χρηματοδότηση και χωρίς στρατηγικό σχεδιασμό– των τμημάτων και τη διασπορά τους σε κάθε γωνιά της ελληνικής επικράτειας, χωρίς να εξετάζουν τις ποιοτικές διαφοροποιήσεις (αυτό που μπορεί να ονομαστεί «οριζόντιος διαχωρισμός») μεταξύ γνωστικών αντικειμένων και, φυσικά, των αντιστοίχων ιδρυμάτων ή/και σχολών/τμημάτων.

Βέβαια, σε μια ασταθή αγορά εργασίας, όπου τα επίπεδα ανεργίας αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποκτούν δραματικές διαστάσεις, δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου, σταθερού και απόλυτα ιεραρχημένου συστήματος κατανομής των εργασιακών θέσεων ανάλογα με τους αποκτηθέντες ακαδημαϊκούς τίτλους. Η παρούσα έρευνα φώτισε όμως την (καθοδική) πορεία ορισμένων τμημάτων, τα οποία μπορούν να χαρακτηριστούν ως «μαζικοί υποδοχείς αυριανών ανέργων». Είδαμε, με λίγα λόγια, πως σε αυτά τα τμήματα έχουν περισσότερες πιθανότητες να εισαχθούν γόνοι των λιγότερο προνομιούχων επαγγελματικών και μορφωτικών στρωμάτων (βλ., επίσης, Κασιμάτη, 1991· Κάτσικας, Καββαδίας, 1994· Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995β και 1996· Gouvias, 1998a,b· Χρυσάκης, Σούλης, 2001· Γουβιάς, 2002).

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν απαραίτητα ότι το σύστημα των «Γενικών» (ή «Πανελληνίων» ή «Πανελλαδικών») Εξετάσεων *προσδιορίζει* από μόνο του τι είδους γνώση είναι «ανώτερη» και τι «κατώτερη», αλλά ούτε και ότι *δημιουργεί* ανισότητες. Κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και συγκυρίες μπορεί κάλλιστα να λειτουργήσει εξισωτικά όσον αφορά στην κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών (βλ. Gouvias, 1998a,b· Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995β και 1996· Γουβιάς, 2002). Εκείνο όμως που αναντίρρητα κάνει είναι να *νομιμοποιεί* τη διαδικασία της επιλογής και την αναγκαιότητά

της, βαπτίζοντάς την ως «αντικειμενική» και «ουδέτερη». Τα μέχρι τώρα στοιχεία για την πορεία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που ξεκίνησε το 1997 –με τις όποιες στρατηγικές επιλογές εκπαιδευτικής πολιτικής ελήφθησαν έκτοτε– αδυνατεί να κάνει ακόμα και αυτό, δηλαδή να νομιμοποιήσει την εκπαιδευτική «επιλογή».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Ανδριτσάκη Α., 2009, «Πληρώνουμε χρυσάφι ένα σύστημα που παράγει μετριότητες», Παρουσίαση έρευνας της ΓΣΕΕ για τα βασικά μεγέθη της δημόσιας πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία,* 25/11/2009, σ. 18-19.

Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, 2001, τεύχ. 57.

Βακαλιός Θ., 1994, *Θέματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής.

Βεργόπουλος Κ., 1999, *Παγκοσμιοποίηση: Η μεγάλη χίμαιρα,* Αθήνα, Λιβάνης.

Γουβιάς Δ., 2002, «"Εξίσωση" ή "προσαρμογή"; Διαχρονικές τάσεις πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και η αγορά εργασίας», *Επιστήμες της Αγωγής,* τεύχ. 2, σ. 99-114.

Δεληγιάννη Β. και Ζιώγου Σ. (επιμ.), 1993, *Εκπαίδευση και φύλο – Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός,* Θεσσαλονίκη, Βάνιας.

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑ), 2010α, *Δελτίο Τύπου: «Στο 12,1% το ποσοστό ανεργίας το Φεβρουάριο 2010»,* Έρευνα Εργατικού Δυναμικού - Φεβρουάριος 2010 (13/05/2010), Πειραιάς, ΕΛΣΤΑ *(www.statistics.gr)*

ΕΛΣΤΑ, 2010β, *Δελτίο Τύπου: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού - Α΄ Τρίμηνο 2010 – Πίνακας 2: «Ανεργία κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης»* (Ιούνιος 2010), Πειραιάς, ΕΛ.ΣΤ.Α. *(www.statistics.gr)*

ΕΛΣΤΑ., 2010γ, *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο, τ. 55, ν. 8-10,* Πειραιάς, ΕΛΣΤΑ. *(www.statistics.gr)*

ΕΣΥΕ, 2005, *Στατιστικές Εκπαίδευσης,* Αθήνα, ΕΣΥΕ (*σε ψηφιακή μορφή).*

ΕΣΥΕ, 2008, *Στατιστικές Εκπαίδευσης,* Αθήνα, ΕΣΥΕ (*σε ψηφιακή μορφή).*

Ηλιού Μ., 1984, *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, Αθήνα, Πορεία.

Ινστιτούτο Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ, 2004, *Έρευνα για τις μορφές κοινωνικής ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής, 2003-2004,* Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Ινστιτούτο Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ, 2006, «Η ανταγωνιστικότητα και απασχόληση: Η ανάγκη ενός νέου αναπτυξιακού υποδείγματος», *Τετράδια Εργασίας του ΙΝΕ,* τεύχ. 26 (Απρίλιος).

Ινστιτούτο Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ, 2009, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2009,* Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Κασιμάτη Κ., 1991, *Έρευνα για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης. Η επιλογή του επαγγέλματος*, Αθήνα, ΕΚΚΕ.

Κασσωτάκης Μ., 2002, «Οι προκλήσεις της εποχής μας και η πρόσφατη μεταρρύθμιση στην ελληνική εκπαίδευση», στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.) *Συγκριτική Παιδαγωγική*

ΙΙΙ – Θεωρητικά, μεθοδολογικά προβλήματα και σύγχρονες τάσεις στη διεθνή εκπαίδευση, Αθήνα, Gutenberg, σελ. 161-185.

Κατσανέβας Θ., 2008, «Οι προβλέψεις των προοπτικών της διεθνούς αγοράς εργασίας και των επαγγελμάτων», *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, τεύχ. 49, σ. 4-13.

Κάτσικας Χ., Θεριανός Κ., 2008, *Τα Πανεπιστήμια φλέγονται: Αλλαγές και αναταράξεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση,* Αθήνα, Νέα Σύνορα.

Κάτσικας Χ., Καββαδίας Γ., 1994, *Η ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση*, Αθήνα, Gutenberg.

Κάτσικας Χ., Πολίτου Ε., 1999, *Τσιγγάνοι, μειονοτικοί, παλιννοστούντες και αλλοδαποί στην ελληνική εκπαίδευση. Εκτός τάξης το «διαφορετικό»;* Αθήνα, Gutenberg.

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ), 2007, *Η γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα: τα ευρήματα της πανελλήνιας έρευνας του ΚΕΘΙ,* Αθήνα, ΚΕΘΙ.

Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη Γ., 1990, «Οι εξετάσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές βάσεις και εκπαιδευτική πολιτική των συστημάτων επιλογής στο διεθνή χώρο και παράγοντες που προσδιορίζουν την επίδοση και την επιτυχία», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών,* τεύχ. 76, σ. 85-111.

Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη Γ., 1995α, *Εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική: Μια κοινωνιολογική ανάλυση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη Γ., 1995β, *Κοινωνιολογική ανάλυση της αξιολόγησης και της επίδοσης: Οι εισαγωγικές εξετάσεις,* τόμ. Ι, Αθήνα, Gutenberg.

Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη Γ., 1996, *Κοινωνιολογική ανάλυση της αξιολόγησης και της επίδοσης: Οι εισαγωγικές εξετάσεις*, τόμ. ΙΙ, Αθήνα, Gutenberg.

Κυρίδης Α., 1997, *Ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση και πρόσβαση στο πανεπιστήμιο*, Αθήνα, Gutenberg.

Μουσούρου Λ., 1993, *Γυναίκα και απασχόληση*: *δέκα ζητήματα*, Αθήνα, Gutenberg.

Μπαλίκος Χ. (χ.χ.), *Συστήματα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της Ελλάδος (σύντομη περιγραφή),* Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/Τμήμα Εισιτηρίων Εξετάσεων.

Μπουζάκης Σ., 1986, *Σύγχρονη ελληνική εκπαίδευση*, Αθήνα, Gutenberg.

Νούτσος Χ., 1982, *Προγράμματα μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος (1931-1973*), Αθήνα, Θεμέλιο.

Μαλούτας Θ., Οικονόμου Δ. (επιμ.), 1992, *Κοινωνική και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα,* Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής.

Μοσχονάς Α., 1986, *Παραδοσιακά μικροαστικά στρώματα: η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

Νούτσος Χ., 1979, *Προγράμματα μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος (1931-1973*), Αθήνα, Θεμέλιο.

Πελαγίδης Θ., 2001, *Πόσο έχει προχωρήσει η παγκοσμιοποίηση;,* Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Πεσμαζόγλου Σ., 1987, *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985: το ασύμπτωτο μιας σχέσης*, Αθήνα, Θεμέλιο.

Πυργιωτάκης Ι., 1998 (7η έκδοση), *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες*, Αθήνα, Εκδ. Γρηγόρη.

Σακελαρόπουλος Σ., 2004, *Ο μύθος της παγκοσμιοποίησης και η πραγματικότητα του ιμπεριαλιασμού,* Αθήνα, Gutenberg.

Σιάνου-Κύργιου Ε., 2006, *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες. Η μετάβαση από τη δευτεροβάθμια στην ανώτατη εκπαίδευση (1997-2004),* Αθήνα, Μεταίχμιο.

Τσουκαλάς Κ., 1977, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή: Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα, 1830-1922*, Αθήνα, Θεμέλιο.

Τσουκαλάς Κ., 1987, *Κράτος και κοινωνία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα, Θεμέλιο.

ΥΠΕΠΘ, 1997α, *Εισηγητική Έκθεση για τον Νόμο 2525/97,* Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο.

ΥΠΕΠΘ, 1997β, *Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις* (Ν. 2525/97), Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο.

ΥΠΕΠΘ, 1997γ, *Εκπαίδευση 2000: Για μια παιδεία ανοικτών οριζόντων*, Αθήνα, ΥΠΕΠΘ.

ΥΠΕΠΘ, 1998, *Μετά το γυμνάσιο, τι;*, Αθήνα, ΥΠΕΠΘ.

ΥΠΕΠΘ, 2000, *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Μια κατάκτηση για τη χώρα και τους πολίτες της,* Αθήνα, ΥΠΕΠΘ.

ΥΠΕΠΘ, διάφορα έτη, *Βάσεις εισακτέων σε ΑΕΙ και ΤΕΙ,* Αθήνα, ΥΠΕΠΘ.

Φραγκουδάκη Α., 1985, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης - Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο Σχολείο*, Αθήνα, Παπαζήσης.

Φωτόπουλος Τ., 1986, *Εξαρτημένη ανάπτυξη,* Αθήνα, Εξάντας.

Χρυσάκης Μ., Σούλης Σ., 2001, «Ανισότητες πρόσβασης στην Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση: Μια προσέγγιση στα επίσημα στατιστικά στοιχεία», *Πανεπιστήμιο*, τεύχ. 3.

Ψαχαρόπουλος Γ., 2002α, «Παγκόσμιο ρεκόρ στην εξαγωγή φοιτητών», *Ελευθεροτυπία*, 28 Μαΐου.

Ψαχαρόπουλος Γ., 2002β, «Μήπως μειώνονται οι δαπάνες για την παιδεία;», *Ημερησία*, 21-22 Δεκεμβρίου.

Ψαχαρόπουλος Γ., 2003, *Ελληνική παιδεία: Μια σύγχρονη τραγωδία*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Ψαχαρόπουλος Γ., Καζαμίας Α., 1985, *Παιδεία και ανάπτυξη στην Ελλάδα: Κοινωνική και οικονομική μελέτη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης*, Αθήνα, ΕΚΚΕ.

Ξενόγλωσση

Archer M., 1979, *Social origins of educational systems*, London, Sage Publications.

Ball S. J., 2003, *Class strategies and the education market: The middle classes and social Advantage,* London, Routledge Falmer.

Bourdieu, P., 1984, *Distinction*, London, Routledge and Kegan Paul.

Bourdieu, P., 1986, «The forms of capital», στο J. Richardson (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of education*, Westport, CT, Greenwood Press, pp. 241-258.

Bourdieu P., 1990a, *In other words*, Cambridge, Cambridge University Press.

Bourdieu P., 1990b, *The logic of practice*, Cambridge, Cambridge University Press.

Bourdieu P., 1996, *The state nobility,* Oxford, Polity Press.

Bourdieu P., Passeron J. C., 1976, *Reproduction in education, society and culture*, London, Sage.

Brown P., Green A., Lauder H., 2001, *Globalization, competitiveness and skill formation*, Oxford, Oxford University Press.

Coleman J. S., 1988, «Social capital in the creation of human capital», *American Journal of Sociology,* vol. 94, pp. 95-120.

Coleman J. S., 1990, *Foundations of social theory,* Cambridge Mass., Harvard University Press.

Germidis D., 1975, *Industrialisation, employment and income distribution in Greece: a case study*, Paris, OECD.

Gouvias D., 1998a, «The national examinations in Greece as a mechanism of social selection and hierarchisation of knowledge». (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, University of Manchester).

Gouvias D., 1998b, «The relation between unequal access to higher education and labour-market structure: the case of Greece», *British Journal of Sociology of Education*, vol. 19, no 3, pp. 305-334.

Katsillis J., Rubinson R., 1990, «Cultural capital, student achievement and educational reproduction: the case of Greece», *American Sociological Review*, vol. 55, no 2, pp. 270-279.

Koutsoumbelas C., Tsakloglou P., 2008, «Short term distributional effects of public education transfers in Greece», Paper Prepared for the 30th General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth (Portoroz, Slovenia, 24-30/08/2008).

Levin B., 2001, «Conceptualizing the process of education reform from an international perspective», *EPAA*, vol. 9, no 14.

Psacharopoulos G., 1985, *Education and development in Greece: Social and economic study of tertiary education*, Athens, EKKE.

Psacharopoulos G., 2003, «The social cost of an outdated law: Article 16 of the Greek constitution», *European Journal of Law and Economics*, vol. 16, no 2, pp. 123-137.

Psacharopoulos G., Papas G., 1987, «The transition from school to the university under restricted entry: a Greek tracer study», *Higher Education*, vol. 16, pp. 481-501.

Putnam R., 2000, *Bowling alone: the collapse and revival of American Community,* New York, Simon & Schuster.

Reay D. J., David M., Ball S. J., 2005, *Degrees of choice: Social class, race and gender in Higher Education,* Stoke on Trent, UK, Trentham Books.

Sianou-Kyrgiou E., 2010, Stratification in Higher Education, Choice and Social Inequalities in Greece, *Higher Education Quarterly,* vol. 64, no 1, pp. 22-40.

Sianou-Kyrgiou E., Tsiplakides I., 2009, «Choice and social class of medical school students in Greece», *British Journal of Sociology of Education*, vol. 30, no 6, pp. 727-740.

Tsakloglou P., Cholezas I., 2005, «Education and Inequality in Greece: A Literature Review», στο R. Asplund, and E. Barth (eds), *Education and wage inequality in Europe: A literature review,* Helsinki, ETLA.

UNESCO, 1995, *Statistical Yearbook*, Paris, UNESCO.

UNESCO, 1997, *Statistical Yearbook*, Paris, UNESCO.

UNESCO, 2000, *Statistical Yearbook*, Paris, UNESCO.

UNESCO, 2002, *Statistical Yearbook*, Paris, UNESCO.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Δ.Α.ΕΚ.:	Δείκτες Αντιπροσώπευσης (στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση) με βάση την εκπαίδευση (γονέων)
Δ.Α.ΕΠ.:	Δείκτες Αντιπροσώπευσης (στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση) με βάση το επάγγελμα (γονέων)